

Π.3.2.1 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ Γυμνασίου

Θεματική ενότητα:

Στάσεις ζωής σε ποιητικά κείμενα

Τίτλος:

«Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκαμε εκεί»

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2014

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σεναρία και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας γλώσσας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκαμε εκεί

Δημιουργός

Ιωάννης Κονδυλόπουλος

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

(Προτεινόμενη) Τάξη

Γ΄ Γυμνασίου

Χρονολογία

Αύγουστος 2014

Διδακτική/θεματική ενότητα

Στάσεις ζωής σε ποιητικά κείμενα

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

8 ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: —

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Για την εφαρμογή του συγκριμένου σεναρίου απαιτείται:

Για τον εκπαιδευτικό: εξοικείωση με το περιβάλλον της «Ανεμόσκαλας» στην «Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα». Το συγκεκριμένο σενάριο φιλοδοξεί να βοηθήσει τον συνάδελφο στην αξιοποίηση των Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων και των υπόλοιπων ενοτήτων του συγκεκριμένου ιστοχώρου. Απαραίτητο είναι, επίσης, να γνωρίζει ο εκπαιδευτικός τη διαχείριση ενός περιβάλλοντος Wiki, το οποίο θα τον

βοηθήσει να επικοινωνεί ασύγχρονα με τους μαθητές, καθοδηγώντας τους όποτε παρίσταται ανάγκη και επιλύοντας όποιες απορίες προκύψουν κατά τη διάρκεια της κατ' οίκον εργασίας τους. Στο ίδιο περιβάλλον θα εκπονηθούν κάποιες από τις ομαδικές εργασίες των μαθητών. Επίσης, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι πρόθυμος να (επανα)διαπραγματευθεί μηνύματα και ερμηνείες, αλλά και να συζητήσει με τους μαθητές σχετικά με τον ρόλο του στη διαδικασία της μάθησης.

Για τους μαθητές: από το σενάριο προβλέπονται εργασίες στο σπίτι με τη χρήση του διαδικτύου. Είναι, λοιπόν, καλό όσο το δυνατόν περισσότεροι μαθητές της τάξης μας να διαθέτουν οικιακή σύνδεση στο διαδίκτυο. Επίσης, θα βοηθούσε πολύ να είναι οι μαθητές εξοικειωμένοι με την εργασία σε Wiki, καθώς έτσι θα αξιοποιηθούν οι δυνατότητες που παρέχουν τέτοιου είδους περιβάλλοντα για ασύγχρονη συνεργασία πέραν του σχολικού χρόνου. Σε αντίθετη περίπτωση, θα τους δοθεί χρόνος να εξοικειωθούν μέσα στο εργαστήριο Πληροφορικής με το συνεργατικό αυτό περιβάλλον.

Για το σχολείο: οι μισές από τις ώρες του σεναρίου προβλέπεται να υλοποιηθούν στο εργαστήριο Πληροφορικής. Κάποιες δραστηριότητες απαιτούν διαδραστικό σύστημα διδασκαλίας (ή βιντεοπροβολέα με σύνδεση στο διαδίκτυο).

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο είναι πρόταση διδασκαλίας.

Το σενάριο στηρίζεται

—

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με οδηγό τον Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων (ΣΠΛ) των ποιημάτων του Γιώργου Σεφέρη («[Ανεμόσκαλα](#)» του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας), στο παρόν σενάριο επιχειρείται μια προσέγγιση του σφαιρικού Ελπίνορα και των στάσεων ζωής που αποκρυσταλλώνονται στη μορφή του. Προσπαθούμε, λοιπόν, να μεταβούμε μαζί με

τους μαθητές στον κόσμο της ποίησης περνώντας –κατά το πρότυπο της Αλίκης Λίντελ από το γνωστό έργο του Λιούις Κάρολ– μέσα από τον καθρέφτη που μας προσφέρουν οι Συμφραστικοί Πίνακες Λέξεων, αναδεικνύοντας, παράλληλα, τις δυνατότητές τους και συζητώντας κάποια από τα νέα δεδομένα που επιβάλλουν τα ψηφιακά περιβάλλοντα στις αναγνωστικές και διδακτικές πρακτικές.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Στόχος των [Νέων Προγραμμάτων Σπουδών](#), που βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στις αναγνωστικές και πολιτισμικές θεωρίες, είναι να καθιερωθεί σταδιακά ένα είδος «επικοινωνιακής ηθικής» στην αίθουσα διδασκαλίας, ένα κλίμα ισοτιμίας ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, μια ειλικρινής σχέση διαλόγου (Φρυδάκη 2003: 112-114) και να επαναπροσδιοριστούν σταδιακά οι ρόλοι του εκπαιδευτικού και των υπόλοιπων μελών της ομάδας στην όλη διαδικασία: ο εκπαιδευτικός παύει να κομίζει τη μία, αυθεντική ερμηνεία. Αντιθέτως, συστήνει τρόπους και εργαλεία για την προσέγγιση του λογοτεχνικού κειμένου, συμμετέχοντας στην ανάγνωσή τους με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας (Φρυδάκη 2003: 189-192).

Πέρα από κάποια ερμηνευτικά κλειδιά, λοιπόν, ο εκπαιδευτικός μπορεί να προτείνει και ορισμένα εργαλεία, που βασίζονται στις δυνατότητες των Τεχνολογιών της Επικοινωνίας και Πληροφορίας (Τ.Π.Ε.). Υπό αυτήν τη λογική, το εργαλείο που παρουσιάζεται εδώ είναι οι Συμφραστικοί Πίνακες Λέξεων (ΣΠΛ)¹, οι οποίοι, αξιοποιώντας την τεχνολογία των μηχανών αναζήτησης και των βάσεων δεδομένων, μάς παρέχουν νέες δυνατότητες ανίχνευσης και μελέτης θεμάτων, μοτίβων, ποιημάτων. Έτσι, προσεγγίζοντας ποιήματα μέσω του νέου ψηφιακού περιβάλλοντος της [«Ανεμόσκαλας»](#) του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και αξιοποιώντας το πολυμεσικό υλικό που προτείνεται εκεί, προσπαθούμε να ανακαλύψουμε μαζί με τους

¹ Για τον όρο *Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων (ΣΠΛ)*, για τον τρόπο χρήσης και τη χρησιμότητά του βλ. τη σχετική αναφορά στην [Πύλη για την ελληνική Γλώσσα](#) αλλά και Γιάννου 2010: 320-328.

μαθητές νέες αναγνωστικές διαδρομές και ερμηνευτικά κλειδιά, που είναι στη διάθεσή μας χάρη στο μέσο αυτό.

Απώτερος στόχος του σεναρίου είναι μια συνεισφορά στην οικοδόμηση των νέων εγγράμματων ταυτοτήτων των μαθητών, που θα τους επιτρέψουν να κινούνται με άνεση (Χαραλαμπίδης 2006: 7-9) και σε αυτόν τον τομέα του σύγχρονου πολιτισμού, τον τομέα των ψηφιοποιημένων αρχείων και των σωμάτων κειμένων, (άρα και να τον αντιμετωπίζουν κριτικά, όποτε κρίνουν απαραίτητο).

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με το σενάριο αυτό επιδιώκουμε οι μαθητές να συζητήσουν ποια/ες στάση/εις ζωής περιγράφει μέσω της μορφής του Ελπήνορα ο Σεφέρης και να αναλογιστούν αν συναντούμε σήμερα ανάλογες συμπεριφορές.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με το σενάριο αυτό επιδιώκουμε οι μαθητές:

- να συναντήσουν, μέσω των ΣΠΛ, τον «Ελπήνορα» του Σεφέρη, ως χαρακτήρα ομαδικό, ως αντιήρωα, «μέσο και σπαταλημένο», κατά τη δήλωση του ποιητή.
- να γνωρίσουν πτυχές της προσωπικότητας και του έργου του Γ. Σεφέρη και κάποια στοιχεία για το κίνημα του μοντερνισμού (εκμετάλλευση αρχαίων μύθων, διακειμενικότητα, σκοτεινότητα, που απαιτεί έναν επαρκέστερο αναγνώστη)
- να κατανοήσουν ότι η πρόσληψη ενός ποιητικού έργου είναι υπόθεση προσωπική και εξαρτάται από την επάρκεια του κάθε αναγνώστη ή (στις μέρες μας) της κάθε αναγνωστικής κοινότητας
- να αντιληφθούν ότι κάθε λογοτεχνικό κείμενο είναι μια κατασκευή (με τις δικές της συμβάσεις και τους δικούς της κώδικες), που οφείλουμε, ωστόσο, να

την προσεγγίζουμε μέσα στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο που αυτή δημιουργήθηκε.

Γραμματισμοί

Μετά την υλοποίηση του σεναρίου αυτού επιδιώκουμε οι μαθητές να μπορούν:

- να αναζητούν λέξεις, θέματα ή μοτίβα στους Συμφραστικούς Πίνακες Λέξεων, αξιοποιώντας, όσο το δυνατόν, περισσότερες από τις δυνατότητές τους, αλλά και το υλικό που τους συνοδεύει
- να εντοπίζουν τις αλλαγές που επέρχονται στις αναγνωστικές πρακτικές από το πέρασμα, μέσω των ΣΠΛ, από την έντυπη στην ψηφιακή μορφή μιας ποιητικής συλλογής
- να επιχειρούν αναζητήσεις στο διαδίκτυο και να εντοπίζουν στους ιστοχώρους που επισκέπτονται τα στοιχεία εκείνα που τους καθιστούν αξιόπιστους (σεβασμός στη στίξη και την ορθογραφία του κειμένου, καθώς και στα πνευματικά δικαιώματα, περιεχόμενο επιστημονικά έγκυρο και ποικίλο, βιβλιογραφικές παραπομπές κλπ.).

Διδακτικές πρακτικές

Δουλεύοντας σε ομάδες, συνήθως τόσες όσες και οι θέσεις εργασίας στο εργαστήριο Πληροφορικής, αλλά και ατομικά, στο σενάριο αυτό το συγκεκριμένο τμήμα προσπαθεί να προσεγγίσει βήμα-βήμα τα εξεταζόμενα θέματα μέσω των ποιητικών κειμένων που προτείνονται. Ο εκπαιδευτικός, συστήνει καταρχάς το μέσο (ΣΠΛ) και τις δυνατότητές του, ώστε να μπορούν και τα παιδιά, αξιοποιώντας το, αρχής γενομένης από το συγκεκριμένο σενάριο, να συμμετέχουν στο μέλλον, κατά το δυνατόν, ισότιμα στην προσπάθεια προσέγγισης των θεμάτων που εξετάζονται. Υποδεικνύονται τρόποι αναζήτησης, επιχειρούνται αναγνώσεις των ποιημάτων με αξιοποίηση του συνοδευτικού υλικού που υπάρχει στον συγκεκριμένο ιστοχώρο και ανοίγει μέσα στην τάξη η συζήτηση, που συνεχίζεται ασύγχρονα στο Wiki της τάξης, σχετικά με τα εξεταζόμενα ποιήματα, αλλά και το μέσο με το οποίο τα προσεγγίζουμε.

Ο καθρέφτης για τον οποίον γίνεται λόγος στον τίτλο-μεταφορά που συνέχει όλο το σενάριο μοιάζει να σπάζει ή να θολώνει τη στιγμή ακριβώς που όλα φαίνονται ξεκάθαρα και τελειωμένα. Με τον τρόπο προσέγγισης των ποιημάτων που προτείνεται επιχειρείται η βαθμιαία ανασύνθεσή του. Παράλληλα, οι μαθητές αντιλαμβάνονται ότι τα βήματα που ακολουθούνται και τα κομμάτια του καθρέφτη που τους προσφέρονται είναι επιλεγμένα από κάποιον/ους, άρα διαμεσολαβημένα. Εκτός, λοιπόν, από τις γνώσεις που αφορούν τον κόσμο ή τη λογοτεχνία, κύριος άξονας του σεναρίου είναι η συζήτηση σχετικά με τον βαθμό διαμεσολάβησης του εκπαιδευτικού ή του μέσου (του ΣΠΛ, εν προκειμένω) στην προσέγγιση των ποιημάτων και των θεμάτων που μελετώνται. Πιστεύουμε ότι τόσο ο εκπαιδευτικός όσο κυρίως οι μαθητές ωφελούνται εξίσου αν σε όλη την κοινή αναγνωστική διαδρομή δε λησμονούν αυτή την έντιμη παραδοχή.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Η ψηφιοποίηση έργων Μειζόνων Νεοελλήνων Ποιητών και η ανάρτησή τους στην «[Ανεμόσκαλα](#)» του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας αποτελεί ένα περαιτέρω βήμα στην προσπάθεια που ξεκίνησε με την ανάρτηση πριν από λίγα χρόνια του [Συμφραστικού Πίνακα Λέξεων στο Ποιητικό Έργο του Γιώργου Σεφέρη](#), στην «Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα». Το παρόν σενάριο αποτελεί απόπειρα αξιοποίησης του καινοφανούς (ιδίως για τους μαθητές) εργαλείου, ώστε να αναδειχθεί η χρησιμότητά του, αλλά και να αναστοχαστούμε για τα νέα δεδομένα που προκύπτουν στη διδασκαλία και γενικότερα στην ανάγνωση, από τη στιγμή που αυτό έχει τεθεί στη διάθεση των μαθητών, των εκπαιδευτικών και γενικότερα του αναγνωστικού κοινού.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Από το [Πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών](#) για το Γυμνάσιο προβλέπονται δύο ενότητες που σχετίζονται με τις γνώσεις αναφορικά με τον κόσμο στις οποίες στοχεύει το παρόν σενάριο: η ενότητα «Στάσεις ζωής σε ποιητικά κείμενα» για τη Γ΄ Γυμνασίου και η ενότητα «Η ετερότητα στη λογοτεχνία» για τη Β΄ Γυμνασίου. Το σενάριο

απευθύνεται κυρίως στη Γ΄ τάξη, θα μπορούσε όμως να αξιοποιηθεί, με τις αναγκαίες τροποποιήσεις, στη Β΄ τάξη, αλλά και στο Λύκειο, προκειμένου εκτός από την προσέγγιση των εξεταζόμενων θεμάτων να συστήσουμε στους μαθητές το εργαλείο των Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων (ΣΠΛ).

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Στο σενάριο δοκιμάζεται η δημιουργική αξιοποίηση των Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων (ΣΠΛ). Ξεκινούμε διαπιστώνοντας ότι ένας ηλεκτρονικός Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων επιστρέφει καταρχάς, μετά την αναζήτηση που επιχειρούμε με μια λέξη-όρο, δύο ή τρεις στίχους, τα συμφραζόμενα μέσα στα οποία εμπεριέχεται η λέξη αυτή (συνήθως έκτασης ενός στίχου, άρα, τις περισσότερες φορές, ελλιπή νοηματικά). Το γεγονός από μόνο του διασπά τη γραμμική ενότητα του αρχικού κειμένου, που, στην έντυπη μορφή του, αποτελεί ένα όλον με συγκεκριμένη δομή: αρχή, μέση και τέλος. Η δυνατότητα να περάσουμε μέσω των υπερσυνδέσμων σε ολόκληρο το ποίημα αποκαθιστά, ωστόσο, την ενότητα αυτή, αν και με διαφορετικούς όρους σε σχέση με την έντυπη εκδοχή. Οι μαθητές με το σενάριο αυτό ανακαλύπτουν σταδιακά τις δυνατότητες του μέσου.

Απώτερος στόχος και αυτού του διδακτικού σεναρίου είναι η μετατροπή της τάξης σε μια κοινότητα αναγνωστών. Για τον λόγο αυτό κρίθηκε αναγκαία η αξιοποίηση ενός Wiki ως χώρου συνεργασίας των μαθητών.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

—

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Λιούις Κάρολ, *Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκε η Αλίκη εκεί*. Μτφρ. Σωτήρη Κακίση. Αθήνα: Ύψιλον/βιβλία, 1979².

Γιώργος Σεφέρης, «[Άρνηση](#)». Στο *Ποιήματα* 13. Αθήνα: Ίκαρος, 1982.

---

² Επανεκδοση: Ερατώ, 1999.

Γιώργος Σεφέρης, «[Αφήγηση](#)». Στο *Ποιήματα* 177. Αθήνα: Ίκαρος, 1982.

Γιώργος Σεφέρης, [Μυθιστόρημα Δ΄, Αργοναύτες](#). Στο *Ποιήματα* 46. Αθήνα: Ίκαρος, 1982.

Γιώργος Σεφέρης, «[Οι σύντροφοι στον Άδη](#)». Στο *Ποιήματα* 14. Αθήνα: Ίκαρος, 1982.

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό:

Μη λογοτεχνικά κείμενα

Βαγενάς, Ν. 1997. [Ο Ελπίνωρ μεταμοντέρνος](#). Εφημ. *Το Βήμα*, 11-05-1997.

Ιστοσελίδες

Ανεμόσκαλα: [Συμφραστικοί Πίνακες για Μείζονες Νεοέλληνες Ποητές](#) [21-8-2014]

Ψηφίδες: [Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας](#) (Σεφέρης, Γιώργος) [21-8-2014]

[Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας](#) (Μοντερνισμός) [21-8-2014]

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: [Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων στο Ποιητικό Έργο του Γ. Σεφέρη](#) [21-8-2014]

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: [Εισαγωγή στον Συμφραστικό Πίνακα](#) [11-7-2014]

Wikipedia: [Wikipedia](#)

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Α΄ φάση: Πριν από την ανάγνωση των ποιημάτων ή «έξω από τον καθρέφτη» (μία ώρα)

1^η ώρα

Η τάξη βρίσκεται στο εργαστήριο Πληροφορικής. Οι μαθητές μοιράζονται ανά δύο (ή τρεις, ανάλογα με τον αριθμό των υπολογιστών και των μαθητών) στις θέσεις/σταθμούς εργασίας.

Στόχος μας αυτή την πρώτη εισαγωγική ώρα του σεναρίου είναι να φέρουμε τα παιδιά σε επαφή με την μεταφορά του καθρέφτη, που διατρέχει και συνέχει όλο το

σενάριο και αποτελεί τον τίτλο του. Αφού μελετήσουμε μαζί με τους μαθητές σύντομα τις ιδιότητες του καθρέφτη και του αποδώσουμε χαρακτηρισμούς, θα αξιοποιήσουμε δύο μικρά αποσπάσματα από το έργο του Lewis Carroll *Μέσα από τον καθρέφτη και τι είδε η Αλίκη εκεί*, ώστε να περάσουμε νοερά μαζί με τα παιδιά, κατά το πρότυπο της Αλίκης, στον κόσμο της λογοτεχνίας και συγκεκριμένα της ποίησης.

Ο εκπαιδευτικός ανακοινώνει στα παιδιά ότι κατά τη διάρκεια των συναντήσεων του τμήματος κατά τις επόμενες τέσσερις εβδομάδες θα ακολουθήσει ένα παιχνίδι διερεύνησης το οποίο θα μπορούσε να έχει τον τίτλο «Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκαμε εκεί». Προσπαθεί κατ' αυτόν τον τρόπο να εξάγει την περιέργεια των μαθητών και να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον τους. Τους τονίζει ότι η επιρρηματική φράση 'μέσα από' (και όχι 'μέσα στον καθρέφτη') δεν έχει επιλεγεί τυχαία, αλλά έχει αντληθεί από ένα λογοτεχνικό έργο του 19^{ου} αι, με το οποίο θα ασχοληθεί το τμήμα στη συνέχεια της συγκεκριμένης διδακτικής ώρας. Προς το παρόν, όμως, τους θέτει το ρητορικό ερώτημα: τι είναι ο καθρέφτης και ποιες είναι οι ιδιότητες του συγκεκριμένου αντικειμένου;

Αντί άλλης απαντήσεως, ο διδάσκων υπενθυμίζει στους μαθητές ότι, όπως ίσως έχουν ακούσει σε κάποιο από τα μαθήματα της Φυσικής, οι καθρέφτες είναι *είδη κατόπτρων*. Έτσι, κάθε ομάδα καλείται στο σημείο αυτό να πληκτρολογήσει στον υπολογιστή της τη λέξη 'κάτοπτρο', προστρέχοντας σε μια μηχανή αναζήτησης, και να εντοπίσει τον ορισμό της λέξης σε κάποιο από τα αποτελέσματα που θα πάρει.

Πράγματι, ένα από τα πρώτα αποτελέσματα της αναζήτησης θα είναι το ομώνυμο [λήμμα της Wikipedia](#) [11-7-2014] από όπου τα παιδιά θα αντλήσουν έναν ορισμό όπως ο εξής: «Κάτοπτρο ονομάζεται το αντικείμενο του οποίου η επιφάνεια ανακλά τις ακτίνες φωτός με αποτέλεσμα να σχηματίζεται το είδωλο του περιβάλλοντος χώρου πάνω σε αυτή». Σημειώνονται στον πίνακα η λέξη «είδωλο» (του περιβάλλοντος χώρου), καθώς και η λέξη «φανταστικά» από το χωρίο που ακολουθεί: «τα είδωλα που παράγονται από επίπεδα κάτοπτρα είναι φανταστικά και έχουν το μέγεθος του πραγματικού αντικειμένου».

Οι λέξεις που σημειώθηκαν στον πίνακα θα αξιοποιηθούν στη συνέχεια της διδακτικής ώρας κατά τη συζήτηση που θα διεξαχθεί ανάμεσα στα παιδιά και τον εκπαιδευτικό με αφορμή τον καθρέφτη και το Καθρεφτόσπιτο από το έργο του Lewis Carroll *Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκε η Αλίκη εκεί*, στην προσπάθειά διερεύνησης της σχέσης της λογοτεχνίας με την πραγματικότητα.

Πριν από την ανάγνωση των αποσπασμάτων του συγκεκριμένου βιβλίου που θα εξεταστούν, ο εκπαιδευτικός προτρέπει τα παιδιά να προσέξουν ένα ακόμη σημείο του εξεταζόμενου λήμματος και συγκεκριμένα την υποενότητα «Συμβολισμός» (του κατόπτρου). Τα γραφόμενα εκεί βοηθούν την τάξη να ανακαλέσει εκτός από το πάθημα του Νάρκισσου, όταν κοίταζε το είδωλό του στον καθρέφτη, το γνωστό επεισόδιο με την Κακιά Βασίλισσα και τον καθρέφτη της από τη *Χιονάτη* των Αδελφών Γκριμ.

Ο διδάσκων ζητά από τα παιδιά, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, να πουν πώς θα χαρακτήριζαν τον *καθρέφτη*. Επιχειρώντας τον χαρακτηρισμό ενός υλικού αντικειμένου, επιδιώκεται η μετάβαση από το πεδίο των φυσικών επιστημών στο γλωσσικό. Αναμένουμε πως, με το ό,τι έχει μέχρι αυτή τη στιγμή συζητηθεί, τα παιδιά μάλλον θα αποδώσουν στον καθρέφτη χαρακτηρισμούς όπως «επικίνδυνος» ή «απατηλός». Μπορεί πάλι να τον χαρακτηρίσουν ως «ελικρινή» ή «αδέκαστο». Ο εκπαιδευτικός σημειώνει στον πίνακα αυτούς τους χαρακτηρισμούς και ενημερώνει τα παιδιά ότι ήρθε η ώρα να τους επιβεβαιώσουμε, να τους απορρίψουμε ή να τους συμπληρώσουμε μετά την ανάγνωση των δύο αποσπασμάτων που θα διανεμηθούν.

Διανέμουμε, έτσι, τα δύο σύντομα αποσπάσματα από το πρώτο κεφάλαιο του έργου του Lewis Carroll *Μέσα από τον καθρέφτη και τι βρήκε η Αλίκη εκεί*. Διαβάζουμε τον τίτλο του κεφαλαίου αυτού που είναι, άλλωστε, χαρακτηριστικός: «Καθρεφτόσπιτο». Ενημερώνουμε τα παιδιά ότι όλα ξεκίνησαν μια κρύα ημέρα, που η μικρή Αλίκη καθόταν εμπρός στο τζάκι της, παρέα με τη γατούλα της, την Κίτυ. Πάνω από το τζάκι υπήρχε ένας καθρέφτης³.

Το πρώτο απόσπασμα που θα δοθεί ξεκινά με την παράγραφο στην οποία η Αλίκη, μιλώντας στην Κίτυ τής ζητά να προσποιηθεί ότι είναι η Κόκκινη Βασίλισσα από το σκάκι που βρισκόταν παραδίπλα τους, σταυρώνοντας τα... χέρια της. Επειδή κάτι τέτοιο δεν ήταν, φυσικά, εφικτό, η Αλίκη την απείλησε ότι θα την εξανάγκαζε να περάσει μέσα από τον καθρέφτη στο Καθρεφτόσπιτο. Τελικά, εκείνη που περνά μέσα από τον καθρέφτη στο δωμάτιο-είδωλο είναι η μικρή ηρωίδα. Εκεί συναντά φιγούρες από το σκάκι, οι οποίες μαζί με την Αλίκη και την Κίτυ θα λάβουν μέρος ως πόνια σε μια παρτίδα σκάκι. Βέβαια, όπως θα πληροφορηθούμε στο τέλος του έργου, όλα αυτά θα έχουν συμβεί μέσα στο όνειρό της μικρής.

Μετά την ανάγνωση του πρώτου αποσπάσματος, με κατευθυνόμενο διάλογο ζητούμε από τα παιδιά να ανακαλέσουν όσα είχαμε επισημάνει σχετικά με τα κάτοπτρα-καθρέφτες (άλλωστε, οι σχετικές λέξεις-κλειδιά είναι γραμμένες στον πίνακα) και να τα συνδέσουν με το σημείο όπου η Αλίκη περιγράφει στη γάτα της πώς εικάζει ότι θα είναι το Καθρεφτόσπιτο. Συγκριμένα, εστιάζουμε στην εικασία της ότι το δωμάτιο εντός του καθρέφτη θα είναι ολόιδιο με το σαλόνι, «μόνο που τα πράγματα θα είναι γυρισμένα αλλιώς», εκτός ίσως από το τζάκι, που, καθώς βρίσκεται κάτω από τον καθρέφτη, δεν φαίνεται μέσα σ' αυτόν. Η Αλίκη πιστεύει ότι το ίδιο θα συμβαίνει και με τις λέξεις που «θα πηγαίνουν απ' την ανάποδη μεριά». Θα επιμείνουμε στο γεγονός ότι η εικόνα που επιστρέφει ο καθρέφτης είναι αποσπασματική. Παρατηρεί χαρακτηριστικά η Αλίκη: «Μπορείς να δεις λιγάκι απ' το διάδρομο του Καθρεφτόσπιτου, αν αφήσεις την πόρτα του σαλονιού μας τελείως

³ Οι λέξεις που υπογραμμίζονται δηλώνουν σε ποια σημεία θα δοθεί έμφαση κατά τη συζήτηση που θα επακολουθήσει.

ανοιχτή: και μοιάζει πολύ με το δικό μας διάδρομο όσος φαίνεται· όμως, να δεις μπορεί να είναι πολύ διαφορετικός παρακάτω».

Το δεύτερο σύντομο απόσπασμα αποτελεί ολόκληρο το τελευταίο μέρος του πρώτου κεφαλαίου, όπου η Αλίκη βρίσκει ένα βιβλίο, γραμμένο σε μια γλώσσα που αρχικά της φαίνεται άγνωστη. Καθώς το περιεργάζεται, σκέφτεται πως πρόκειται για καθρεφτοβιβλίο, οπότε η λύση θα δοθεί αν το διαβάσει μέσω ενός καθρέφτη. Βέβαια, το ποίημα που διαβάζει μέσα στον καθρέφτη εξακολουθεί να είναι ακατάληπτο, καθώς είναι γραμμένο σε έναν κώδικα/γλώσσα που η Αλίκη δεν κατανοεί όσο κι αν δηλώνει πως η αίσθησή της είναι θετική («φαίνεται πολύ όμορφο... Σα να μου γεμίζει το κεφάλι με ιδέες –μόνο που δεν ξέρω ακριβώς τι ιδέες είναι!»)

Τα σημεία που υπογραμμίστηκαν παραπάνω θα δώσουν τους άξονες στους οποίους θα κινηθεί η συζήτησή μας με τα παιδιά, μετά την ανάγνωση του δεύτερου αποσπάσματος: ο καθρέφτης τελικά δε μας φανερώνει τα πάντα. Μας δίνει ένα αποσπασματικό είδωλο της πραγματικότητας, δεν είναι η ίδια η πραγματικότητα. Από την άλλη, χάρη σε αυτόν, περνά η Αλίκη στον μαγικό κόσμο της φαντασίας και της περιπέτειας. Και το βιβλίο που βρίσκει εκεί περιέχει ακατανόητα ποιήματα, που της προσφέρουν μια απροσδιόριστη συγκίνηση και... ιδέες.

Ρωτάμε τα παιδιά αν έχουν βρεθεί και τα ίδια ποτέ σε ανάλογη κατάσταση αμηχανίας μελετώντας ποιήματα, ιδίως μοντέρνα. Νομίζω ότι η θετική απάντησή τους είναι αναμενόμενη. Μπορεί, μάλιστα, να μας πουν ότι τα ποιήματα αυτά τους αρέσουν για κάποιο λόγο που δεν μπορούν να συνειδητοποιήσουν (ίσως, για τις... ιδέες τους).

Θα τους προτείνουμε, λοιπόν, να ζήσουμε κι εμείς για τις επόμενες τέσσερις εβδομάδες μια ανάλογη εμπειρία: να περάσουμε, δηλαδή, μέσα από έναν καθρέφτη στον κόσμο της ποίησης. Μόνον που, λαμβάνοντας υπόψη όλους τους χαρακτηρισμούς που δώσαμε προηγουμένως στους καθρέφτες, πρέπει καταρχάς να φροντίσουμε ώστε ο δικός μας να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο απατηλός. Και ποιος ξέρει; Ίσως ο καθρέφτης αυτός μας επιτρέψει να ζήσουμε κι εμείς εμπειρίες

απροσδόκητες, όπως η Αλίκη. Ίσως πάλι τα ποιήματα που θα δούμε μέσα σε αυτόν να μην είναι τελικά τόσο ακατανόητα. *Τι θα μας δείξει άραγε ο καθρέφτης;* Επαναλαμβάνουμε το ερώτημα, με την προσδοκία να δημιουργήσουμε μια κατάσταση αναμονής για τις επόμενες διδακτικές ώρες.

Προς το παρόν, λίγο πριν χτυπήσει το κουδούνι, αναθέτουμε στα παιδιά ως εργασία για το επόμενο μάθημα να μελετήσουν το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη «Αφήγηση», το οποίο μοιράζουμε φωτοτυπημένο σε κάθε μαθητή χωριστά. Ενημερώνουμε τους μαθητές ότι στο σπίτι πρόκειται να μελετήσουν μια σύντομη αφήγηση για έναν άνθρωπο. Η ατομική εργασία που θα πρέπει να γράψουν είναι ένα κείμενο για τον άνθρωπο αυτόν. Θα αφήσουμε τους μαθητές να εκφράσουν την ανταπόκρισή τους και τις απόψεις τους με βάση το ποίημα με ερωτήσεις, όπως: *Πώς αντιλαμβάνεσαι τη συμπεριφορά του ανθρώπου που “πηγαίνει κλαίγοντας”; Ποια στοιχεία μάς δίνει γι’ αυτόν ο αφηγητής; Πού αποδίδουν οι γύρω του τη συμπεριφορά του αυτή; (Μας) την εξηγεί τελικά ο αφηγητής; Με ποιον τρόπο τον αντιμετωπίζει; Συμφωνείς μαζί του;* Οι ερωτήσεις αυτές θα συνοδεύουν το φωτοτυπημένο ποίημα. Τονίζουμε στα παιδιά ότι είναι ενδεικτικές και ότι δεν οφείλουν να απαντήσουν σε καθεμιά χωριστά.

Με την εργασία αυτή δε μας ενδιαφέρει να καταλήξουμε μαζί με τους μαθητές μας σε μια *αυθεντική* ερμηνεία του ποιήματος. Αντίθετα, στο επόμενο μάθημα, θα δώσουμε τον λόγο σε όσο το δυνατόν περισσότερους από αυτούς, για να ακουστούν οι απόψεις που σχημάτισε ο καθένας, μέσα από τον *καθρέφτη* της δικής του, προσωπικής, ανάγνωσης. Μπορεί, τελικά, οι αναγνώσεις τους να απέχουν πολύ μεταξύ τους και το *είδωλο* του ποιήματος που θα αποκομίσουν και θα μας προσφέρουν να είναι τόσες φορές διαφορετικό όσοι και οι μαθητές. Η ερώτηση σχετικά με τον αφηγητή και τις πληροφορίες που μας δίνει για τον άνθρωπο που «πηγαίνει κλαίγοντας» θα μας βοηθήσουν να ανοίξουμε τη συζήτηση ότι το ποίημα αποτελεί μια κατασκευή του ποιητή.

Βέβαια, οι ερωτήσεις μας έτσι όπως είναι διατυπωμένες προτείνουν μια συγκεκριμένη πορεία μελέτης του ποιήματος. Θα μπορούσαμε να αρκεστούμε μόνο στην πρώτη από αυτές τις ερωτήσεις (*Πώς αντιλαμβάνεσαι τη συμπεριφορά του ανθρώπου που “πηγαίνει κλαίγοντας”;*), για να αφήσουμε τελείως ελεύθερα τα παιδιά. (Φρυδάκη 2003: 107-8). Ίσως, όμως, μια τέτοια διατύπωση να είναι προς το παρόν υπερβολικά ασαφής και να μην τα βοηθά να πιάσουν από κάπου το νήμα, ώστε να μιλήσουν για ένα ποίημα αδίδακτο.

Επιλέγουμε, λοιπόν, να προτείνουμε με αυτές τις ερωτήσεις ένα πρώτο μέσο ώστε να ξεκινήσουν οι μαθητές από κάπου τη μελέτη του ποιήματος. Μπορεί το μέσο αυτό να είναι παραδοσιακό, διατηρεί, ωστόσο, τη χρησιμότητά του, ειδικά αν, προσέχοντας τη διατύπωσή των ερωτήσεων, αναδειξουμε ότι το κείμενο ως κατασκευή δεν είναι φορέας ενός καθολικού διαχρονικού νοήματος, αλλά περιμένει από τους εκάστοτε αναγνώστες να το νοηματοδοτήσουν. Υπενθυμίζουμε στα παιδιά ότι για όποια δυσκολία προκύψει και για όποιο ερώτημα έχουν θα μπορούν να ανατρέξουν στο Wiki της τάξης, το οποίο είναι στη διάθεσή της από την αρχή του σχολικού έτους, και στη σχετική σελίδα να το θέσουν προς την κοινότητα.

Β' φάση: Η ανάγνωση των ποιημάτων ή «μέσα από τον καθρέφτη» (πέντε ώρες)

2^η ώρα

Η τάξη βρίσκεται στο εργαστήριο Πληροφορικής. Διαβάζονται οι εργασίες που είχαν ανατεθεί για τον άνθρωπο που «πηγαίνει κλαίγοντας». Αφού έχουν ακουστεί οι τρεις πρώτες, παρακινούμε να πάρουν τον λόγο όσοι μαθητές έχουν δώσει διαφορετικές απαντήσεις-προσεγγίσεις από αυτές που ακούστηκαν. Σημειώνουμε στον πίνακα στοιχεία από τις προτάσεις-αναγνώσεις των παιδιών. Αναμένεται ότι θα χρειαστούν είκοσι περίπου λεπτά για την ανάγνωση των προσεγγίσεων των μαθητών και άλλα πέντε για τη συζήτηση που θα ακολουθήσει.

Με τη συζήτηση αυτή θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε ότι κάθε ανάγνωση έχει μια διάσταση προσωπική, είναι ο δικός μας *καθρέφτης* μέσα από τον οποίον βλέπουμε το ποίημα. Μέσα από αυτόν τον καθρέφτη περνάμε, όπως η Αλίκη, σε έναν

κόσμο διαφορετικό από τον πραγματικό, που έχει τις δικές του συμβάσεις και τους δικούς του κώδικες. Βέβαια, κάποτε ο καθρέφτης μας είναι (ή αποδεικνύεται εκ των υστέρων) παραμορφωτικός· αυτό εξαρτάται από τις εμπειρίες μας, τις προηγούμενες αναγνώσεις μας, τον ορίζοντα προσδοκιών μας (βλ. παραπάνω, στόχοι: γνώσεις για λογοτεχνία). Θα προσπαθήσουμε, βέβαια, να μη χρησιμοποιήσουμε εξειδικευμένους όρους, αλλά να δείξουμε στους μαθητές ότι η προσπάθεια στο πλαίσιο του μαθήματός μας θα στηριχθεί σε διάλογο ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, της οποίας ισότιμα μέλη είναι οι μαθητές και ο εκπαιδευτικός.

Έχουμε ήδη φτάσει στο μέσον της διδακτικής ώρας. Μέχρι αυτή τη στιγμή, έχουμε ανιχνεύσει την προσωπική ανταπόκριση των μαθητών μας σε ένα ποίημα αδίδακτο, δοσμένο σκόπιμα έξω από τα συμφραζόμενά του. Αυτήν ακριβώς την παράμετρο θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε στη συνέχεια της διδακτικής ώρας: την ανάγκη δηλαδή να βλέπουμε ένα ποίημα μέσα στην *ιστορικότητά* του, καθώς νέα στοιχεία τίθενται στη διάθεση των μαθητών, ώστε να αντιληφθούν αυτοί την ανάγκη να τα συνυπολογίζουμε εξαρχής σε κάθε μας ερμηνευτική μας προσέγγιση.

Για τον λόγο αυτό, ο εκπαιδευτικός επιδεικνύει στα παιδιά την έντυπη (συγκεντρωτική) έκδοση των ποιημάτων του Σεφέρη. Τους επισημαίνει ότι το ποίημα που μελέτησαν στο σπίτι βρίσκεται μέσα στο συγκεκριμένο βιβλίο και ανήκει στο *Ημερολόγιο Καταστροφώματος Α'*, που πρωτοεκδόθηκε το 1940 και προτρέπει τα παιδιά να αναλογιστούν: πόσο θρυμματισμένος ή παραμορφωτικός κατέληξε ο καθρέφτης μέσα από τον οποίον είδαμε (σκόπιμα στην προκειμένη περίπτωση, ώστε να προκύψει ο σχετικός αναστοχασμός) το συγκεκριμένο ποίημα, εξαιτίας της αποσιώπησης των παραπάνω στοιχείων; Πώς θα μπορούσε να θεραπευθεί η παραπάνω στρέβλωση; Αναμένουμε ότι κάποια παιδιά θα υποστηρίξουν ότι θα ήταν πολύ καλύτερο να είχαν τεθεί εξαρχής στη διάθεσή τους τα παραπάνω στοιχεία.

Αυτό μπορούσε μέχρι πριν από λίγα χρόνια να επιτευχθεί προστρέχοντας σε κάποια βιβλιοθήκη (π.χ. του σχολείου μας, εφόσον υπάρχει) και ανατρέχοντας στη σχετική έκδοση. Επισημαίνουμε στο σημείο αυτό στους μαθητές ότι καθώς η

ψηφιοποίηση βιβλίων, αρχείων ή βιβλιοθηκών και η δημιουργία βάσεων δεδομένων είναι μια διαδικασία που βρίσκεται τα τελευταία χρόνια σε εξέλιξη, δεν πρέπει να ξεχνάμε να ανατρέχουμε πλέον στο διαδίκτυο, όπου υπάρχουν πλέον ψηφιακές βιβλιοθήκες ή άλλα ηλεκτρονικά εργαλεία. Πόσο αξιόπιστοι θα είναι, άραγε, οι καθρέφτες αυτοί; Καθώς βρισκόμαστε στο Εργαστήριο πληροφορικής, καλούμε τα παιδιά να πληκτρολογήσουν σε κάποια μηχανή αναζήτησης τον τίτλο του ποιήματός μας, συνοδευόμενο από το όνομα του ποιητή. Ένα από τα πρώτα αποτελέσματα που παίρνουμε είναι το ζητούμενο: το ποίημα που εξετάζουμε συμπεριλαμβάνεται στην «Ανεμόσκαλα» του ΚΕΓ. Οι ομάδες διαπιστώνουν ότι το ποίημα που τους προτείναμε για μελέτη παρατίθεται στο διαδίκτυο, οπότε θα μπορούσαν να το προσεγγίσουν και από εκεί, όπου ενδεχομένως υπάρχουν περισσότερα στοιχεία για την προσέγγισή του.

Τους ενημερώνουμε ότι το συγκεκριμένο περιβάλλον θα είναι ο καθρέφτης μέσα από τον οποίον θα προσεγγίσουμε κατά τις επόμενες ώρες ποιήματα του Σεφέρη, τα οποία αναφέρονται σε ανθρώπους που μοιάζουν πολύ με τον άνθρωπο της «Αφήγησής» μας. Τι θα κερδίσουμε όμως χρησιμοποιώντας το συγκεκριμένο εργαλείο σε σχέση με την αρχική μας προσέγγιση; Λέμε στα παιδιά ότι αυτό θα αναδειχθεί σταδιακά μέσα από τη χρήση του.

Προς το παρόν και μέχρι το τέλος της ώρας, ο διδάσκων επιδεικνύει στοιχεία από τη δομή του ιστοχώρου και κάποιες από τις δυνατότητές του. Επιλέξαμε εδώ τη (δασκαλοκεντρική) λύση της επίδειξης (διανθισμένης, βέβαια, με τις πρώτες παρατηρήσεις των μαθητών που περιηγούνται παράλληλα στο περιβάλλον, ακολουθώντας τις υποδείξεις του διδάσκοντος) για λόγους χρόνου, αλλά και για να μην αποκαρδιωθούν οι μαθητές δοκιμάζοντας μόνοι τους τις δυνατότητες ενός εργαλείου άγνωστου στους περισσότερους. Πάντως, στο σημείο αυτό ο εκπαιδευτικός θα επιδείξει μόνο τα στοιχεία εκείνα που συνδέονται με τη συζήτηση που προηγήθηκε κατά το πρώτο μισό της συγκεκριμένης ώρας, αλλά και εκείνα που αφορούν τον καινούριο όρο με τον οποίον θα έρθουν σε επαφή οι μαθητές και που

σίγουρα θα τους προκαλέσει απορίες, τον όρο «Συμφραστικοί Πίνακες Λέξεων». Η περαιτέρω διερεύνηση του περιβάλλοντος θα ανατεθεί στους μαθητές ως ατομική εργασία για την επόμενη φορά, ώστε να εμπεδωθεί σταδιακά η χρήση του εργαλείου.

Ξεκινώντας την περιήγησή μας παρατηρούμε μαζί με τους μαθητές ότι η συγκεκριμένη σελίδα παραθέτει ολόκληρο το ποίημα «[Αφήγηση](#)», δοσμένο πλέον σε μονοτονικό. Ωστόσο, η αρίθμηση των στίχων της έντυπης έκδοσης διατηρείται αυτούσια, όπως και η ορθογραφία και η στίξη. Ο εκπαιδευτικός τονίζει τη σημασία των παραπάνω στοιχείων για την αξιοπιστία και ποιότητα μιας ψηφιακής βιβλιοθήκης και εφιστά την προσοχή των μαθητών στο γεγονός ότι πολλά από τα κείμενα που αναρτώνται στο διαδίκτυο δεν πληρούν τις προδιαγραφές αυτές. Τα στοιχεία αυτά θα αξιοποιηθούν στη συνέχεια του σεναρίου, στις αναζητήσεις που θα επιχειρήσουν μόνοι τους οι μαθητές.

Παρατηρούμε, επίσης, με τη βοήθεια των παιδιών ότι τα στοιχεία που σκόπιμα είχαμε αποσιωπήσει κατά την προηγούμενη προσέγγιση του ποιήματος είναι στη διάθεσή μας: πατώντας στον υπερσύνδεσμό με τίτλο [Ημερολόγιο Καταστροφώματος Α΄](#), που βρίσκεται ακριβώς πάνω από το ποίημα, ανοίγει ο κατάλογος όλων των ποιημάτων της εν λόγω συλλογής, στα οποία μπορούμε μάλιστα να μεταβούμε μέσω των σχετικών υπερσυνδέσμων.

Αν πάλι θέλουμε να έχουμε μια πληρέστερη εικόνα του ποιητικού έργου του Σεφέρη, επιλέγουμε τον υπερσύνδεσμο που φέρει το όνομα του ποιητή, οπότε έχουμε ένα πανόραμα των τίτλων των ποιημάτων, των συλλογών και των συγκεντρωτικών εκδόσεων (όλοι οι τίτλοι λειτουργούν ως υπερσύνδεσμοι προς τα ποιήματα αυτά). Ο εκπαιδευτικός επισημαίνει ότι σε ένα τέτοιο ψηφιακό περιβάλλον, αντί να γυρίζουμε τις σελίδες της έντυπης έκδοσης, μεταβαίνουμε με όποια σειρά θέλουμε στα ποιήματα της εν λόγω συλλογής, επιλέγοντας τους σχετικούς υπερσυνδέσμους. Αν μάλιστα υπήρχε το εφέ του γυρίσματος σελίδας που συναντούμε σε ορισμένα διαδικτυακά περιβάλλοντα, η συγκεκριμένη εκδοχή της «Ανεμόσκαλας» θα (προσ)ομοίαζε πολύ με έντυπη. Έτσι κι αλλιώς πάντως, το μεγάλο πλεονέκτημα του συγκεκριμένου

εργαλείου είναι ότι πρόκειται για μια βάση δεδομένων, που επιτρέπει πολλαπλές αναζητήσεις στο ψηφιοποιημένο σώμα κειμένων.

Προκειμένου να αναδείξουμε αυτή τη διάσταση, καλούμε τους μαθητές να πληκτρολογήσουν τη λέξη «καθρέφτες» στη μηχανή αναζήτησης που υπάρχει στο πάνω μέρος της ιστοσελίδας. Κάποιοι από αυτούς θα παρατηρήσουν αμέσως ότι λαμβάνουμε τρία αποτελέσματα: από αυτά τα δύο πρώτα αφορούν τους στίχους 18 και 19 του ποιήματός μας, όπου εμπεριέχεται η λέξη, μέσα στα ευρύτερα συμφραζόμενά της. Στο σημείο αυτό τους εξηγούμε ότι για αυτόν ακριβώς τον λόγο το συγκεκριμένο εργαλείο, το οποίο θα χρησιμοποιήσουμε τις επόμενες εβδομάδες, ονομάζεται Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων. Ο εκπαιδευτικός επισημαίνει, λοιπόν, ότι ο Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων (ΣΠΛ) (εδώ για τον Σεφέρη):

- είναι μια βάση δεδομένων, όπου εμπεριέχεται το σύνολο των ποιημάτων του Σεφέρη.
- αυτή η βάση δεδομένων συνοδεύεται από μια μηχανή αναζήτησης, όπου ο χρήστης πληκτρολογεί όποια λέξη επιθυμεί να αναζητήσει.
- εφόσον η λέξη αυτή συναντάται σε κάποιο από τα ποιήματα με τη μορφή που την πληκτρολογήσαμε, τη βλέπουμε να εμφανίζεται μπροστά μας μέσα στα συμφραζόμενά της και μάλιστα τόσες φορές όσες χρησιμοποιείται σε κάθε ποίημα.
- αν επιθυμούμε να εμφανιστεί μια λέξη σε όλους τους κλιτικούς της τύπους, τότε αφήνουμε ανοιχτά τα όριά της, χρησιμοποιώντας τον αστερίσκο (*) - στην προκειμένη περίπτωση θα πληκτρολογήσαμε καθρέφτ* (πράγματι, δοκιμάζοντας αυτήν αναζήτηση θα πάρουμε τα εξής αποτελέσματα: καθρέφτες, καθρέφτη, καθρέφτης, αλλά και τις μετοχές καθρεφτισμένα, καθρεφτισμένο).
- πληκτρολογώντας το ίδιο σύμβολο (*) εμπρός από μια λέξη ή το θέμα της, μπορούμε να διευρύνουμε τα όρια της αναζήτησης προς τα εμπρός και να

λάβουμε λέξεις σύνθετες, να επεκτείνουμε τις αναζητήσεις μας σε οικογένειες λέξεων κλπ.

Φτάνοντας πια στο τέλος της διδακτικής ώρας, αναθέτουμε την ατομική εργασία διερεύνησης και εμπέδωσης: ζητούμε να περιηγηθεί κάθε μαθητής, μέσω του προσωπικού/οικιακού του υπολογιστή, στον συγκεκριμένο ιστοχώρο, τον [Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων](#) της «Ανεμόσκαλας» για το ποιητικό έργο του Γ. Σεφέρη, και να γράψει ένα σύντομο σημείωμα το οποίο (υποτίθεται ότι) θα αναρτηθεί στο συγκεκριμένο περιβάλλον και θα απευθύνεται στον μελλοντικό χρήστη του, παρέχοντάς του οδηγίες για την πλοήγησή του σε αυτό.

Προτεινόμενες ερωτήσεις-άξονες διερεύνησης (θα δοθούν φωτοτυπημένες):

- Ποιες δυνατότητες αναζήτησης μας παρέχει το περιβάλλον; Έχει προβλεφθεί «Βοήθεια» για τις αναζητήσεις στο συγκεκριμένο περιβάλλον;
- Υπάρχει η δυνατότητα να ξεφυλλίσουμε μια συλλογή και να μεταβούμε με τη σειρά από ποίημα σε ποίημα, όπως σε ένα βιβλίο;
- Πώς μεταβαίνουμε από τους στίχους-αποτελέσματα στα ποιήματα;
- Υπάρχουν στοιχεία για τη χρονολόγηση κάθε συλλογής;
- Δίνονται στοιχεία για τον βίο του ποιητή;
- Για τα χαρακτηριστικά του έργου του;
- Παρατίθεται βιβλιογραφία;

Οι παραπάνω ερωτήσεις μπορεί να συμπληρωθούν, ανάλογα με το επίπεδο του τμήματος και τους στόχους τους διδάσκοντος, με όσες ακολουθούν (που σε κάθε περίπτωση, πάντως, παρατίθενται εδώ για μια πληρέστερη παρουσίαση του περιβάλλοντος στους συναδέλφους):

- Ποια «φίλτρα» μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε, για να περιορίσουμε ή να αυξήσουμε τα αποτελέσματα της αναζήτησής;

- Ποιοι είναι οι τρόποι σήμανσης του υλικού; Τι σημαίνει, για παράδειγμα, η συντομογραφία «ΣΕΦ_ΗΚΑ01_00_0013», στο αποτέλεσμα που παίρνουμε αν πληκτρολογήσουμε «αφήγηση» στη μηχανή αναζήτησης;

Αν κάποιος μαθητής δεν έχει στο σπίτι τους σύνδεση στο διαδίκτυο, τους προτείνουμε να συνεργαστούν με κάποιον συμμαθητή τους που διαθέτει ή τους παραπέμπουμε σε έντυπο υλικό (μέσω της σχολικής, της δημοτικής ή προσωπικής μας βιβλιοθήκης), ώστε να αποκομίσουν γνώσεις για τον βίο και το έργο του ποιητή και –γιατί όχι;– να προχωρήσουν σε συγκρίσεις, όταν βρεθούμε ξανά στο σχολικό εργαστήριο ανάμεσα στο υλικό που οι ίδιοι προσπέλασαν και στο υλικό που παρατίθεται στον συγκεκριμένο ιστοχώρο. Αναμένουμε, λοιπόν, τη δική τους συνεισφορά στο σημείο αυτό. Υπενθυμίζουμε, τέλος, στα παιδιά ότι είμαστε όλοι (εκπαιδευτικός και συμμαθητές τους) στη διάθεσή τους για οποιαδήποτε απορία θέσουν μέσω του Wiki.

3^η ώρα

Στο μάθημα αυτό είναι απαραίτητη η χρήση διαδραστικού συστήματος διδασκαλίας, ώστε η ανάγνωση των σημειωμάτων που ετοίμασαν στο σπίτι τους τα παιδιά να συνοδεύεται από παράλληλη επίδειξη του ιστοχώρου της «Ανεμόσκαλας» από κάθε μαθητή που λαμβάνει τον λόγο, παρουσιάζοντας στους συμμαθητές του κάποιο μέρος του συγκεκριμένου ψηφιακού περιβάλλοντος. Επομένως, θα μεταβούμε είτε στο Εργαστήριο Πληροφορικής είτε την αίθουσα διδασκαλίας, σε χώρο πάντως όπου υπάρχει διαδραστικό σύστημα διδασκαλίας με σύνδεση στο διαδίκτυο.

Κρίνεται σκόπιμο να αφιερωθεί το μεγαλύτερο μέρος της συγκεκριμένης διδακτικής ώρας στις παρουσιάσεις των εργασιών αυτών, ώστε να επιλυθούν τυχόν απορίες που γεννήθηκαν σε όσους εκπόνησαν στο σπίτι τους την ατομική εργασία παρουσίασης του περιβάλλοντος, αλλά και να έχουν τη δυνατότητα όσα παιδιά δεν μπόρεσαν για διάφορους λόγους να προσπελάσουν τον ιστοχώρο να κατανοήσουν τη λειτουργία του, χάρη στην επίδειξή του από τους συμμαθητές τους.

Όσον αφορά τη χρήση των ΤΠΕ, με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα βρισκόμαστε στο επίπεδο της τεχνικής διάστασης: παρουσιάζουμε και δοκιμάζουμε με τους μαθητές ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, προσπαθώντας, ωστόσο, όπου είναι εφικτό, να προχωρήσουμε σε κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με το νέο που κομίζει το συγκεκριμένο εργαλείο σε σχέση με την έντυπη εκδοχή της ποιητικής συλλογής.

Σε ενδεχόμενη ένσταση ότι αφιερώνεται πολύς χρόνος στην παρουσίαση ενός ψηφιακού εργαλείου, ενώ το μάθημά μας δεν είναι μάθημα Πληροφορικής, θα απαντούσαμε ότι η ευχερής αξιοποίηση του συγκεκριμένου περιβάλλοντος από τους μαθητές (και τους εκπαιδευτικούς) έχει να προσφέρει πολλαπλά οφέλη στο επίπεδο:

- των γνώσεων για τη λογοτεχνία, καθώς το περιβάλλον δεν παρέχει απλώς τη δυνατότητα πολλαπλών αναζητήσεων σε ολόκληρο το ποιητικό έργο δέκα μειζόνων Νεοελλήνων ποιητών, αλλά συνοδεύεται από τις απαραίτητες γραμματολογικές πληροφορίες και από αποσπάσματα έγκυρων μελετών για το έργο τους. Επομένως, μπορεί να λειτουργήσει ως ένας (ψηφιακός) χώρος εργασίας, ιδίως στις περιπτώσεις που δεν υπάρχουν διαθέσιμες βιβλιοθήκες εμπλουτισμένες με το κατάλληλο υλικό για τη μελέτη μας.
- των νέων γραμματισμών, καθώς, όπως κάθε ψηφιακό περιβάλλον, έχει τη δική του δομή, χρησιμοποιεί τους δικούς του κώδικες, τα δικά του σύμβολα και προϋποθέτει διαφορετικές αναγνωστικές πρακτικές σε σχέση με τα έντυπα έργα.
- των ταυτοτήτων μαθητών και εκπαιδευτικών, καθώς περιβάλλοντα όπως αυτό ευνοούν τη μετατροπή της παραδοσιακής τάξης σε κοινότητα αναγνωστών, μια που ενθαρρύνουν τη διερευνητική μάθηση και επιτρέπουν την πρόσβαση σε πληθώρα υλικού που δεν ήταν έως τώρα εύκολα προσπελάσιμο. Φυσικά, κανένα περιβάλλον δεν εξασφαλίζει από μόνο του μια τέτοια αλλαγή. Απαιτείται πάνω από όλα η ειλικρινής διάθεση για επαναπροσδιορισμό της σχέσης ημών των εκπαιδευτικών με τους μαθητές μας και με το διδακτικό αντικείμενο. Θα άξιζε, ωστόσο, να δοκιμαστούν στην πράξη οι δυνατότητες

του συγκεκριμένου εργαλείου ως διερευνητικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο των κοινών αναζητήσεων και των στόχων που θα θέσουμε στο πλαίσιο της δικής μας κοινότητας.

Οι μαθητές, λαμβάνοντας εκ περιτροπής τον λόγο, διαβάζουν τα κείμενα που έγραψαν στο σπίτι τους και παρουσιάζουν, με τη χρήση του διαδραστικού πίνακα, στους συμμαθητές τους το περιβάλλον του Συμφραστικού Πίνακα Λέξεων του ποιητικού έργου του Γ. Σεφέρη, που συμπεριλαμβάνεται στην «Ανεμόσκαλα». Παράλληλα, ο εκπαιδευτικός παρεμβαίνει στα σημεία που απαιτούνται διευκρινίσεις, ιδίως για ζητήματα ορολογίας (για παράδειγμα, είναι δύσκολο να γνωρίζουν ή να θυμούνται οι περισσότεροι από αυτούς τι σημαίνει *motto*, οπότε ο διδάσκων αναλαμβάνει να τους το εξηγήσει ή να το υπενθυμίσει).

Κατά την παρουσίαση του περιβάλλοντος, αναμένουμε να συζητηθούν τα ορισμένα σημεία που αναφέρονται παρακάτω.

Ο ΣΠΛ του Σεφέρη (όπως και κάθε ποιητή που ανθολογείται στο περιβάλλον) μάς προσφέρει καταρχάς τη δυνατότητα να αναζητήσουμε συγκεκριμένες λέξεις μέσα στα συμφραζόμενά τους. Ο διδάσκων στο σημείο αυτό συμπληρώνει ότι αυτή η δυνατότητα είναι ιδιαίτερα χρήσιμη κατά τη μελέτη του έργου ενός ποιητή, καθώς μας επιτρέπει να αναζητήσουμε με ευκολία θέματα ή μοτίβα της ποίησής του: π.χ. νύχτα, θάνατος, άγγελος, αγάλματα κλπ.)

Τα παιδιά επισημαίνουν και, μετά από σχετική ερώτηση, αξιολογούν, τη λειτουργικότητα της «βοήθειας» για τη μηχανή αναζήτησης, καρτέλα που ανοίγει μέσω του σχετικού διεθνούς συμβόλου για τις πληροφορίες (δε θα ήταν άσκοπο, στο πλαίσιο των γενικότερων γραμματισμών για τις ΤΠΕ, να συζητήσουμε μαζί τους σύντομα για επιλογή του εν λόγω συμβόλου αντί για τη λέξη «βοήθεια» –κάθε ηλεκτρονικό περιβάλλον υπακούει σε δικούς του ή κοινούς κώδικες, αλλά προπάντων στις επιλογές των σχεδιαστών του).

Στη συνέχεια κάποιος μαθητής παρατηρεί ότι τα βέλη «μπρος-πίσω», που υπάρχουν πάνω δεξιά από τον τίτλο του ποιήματος, μάς επιτρέπουν να μεταβαίνουμε

γραμματικά με τη σειρά από το πρώτο στο δεύτερο ποίημα της συλλογής κ.ό.κ., όπως σε μια έντυπη έκδοση. Μια τέτοια δυνατότητα ανταποκρίνεται σε παλαιότερες κατακτημένες δεξιότητες και πρακτικές των χρηστών (όλοι έχουμε μάθει να ξεφυλλίζουμε ένα έντυπο βιβλίο) και αποτελεί εναλλακτικό τρόπο μετάβασης πλάι στην καινοφανή (μη-γραμματική) επιλογή μετάβασης μέσω των υπερσυνδέσμων μέσω του καταλόγου των ποιημάτων, που περιγράφηκε κατά την προηγούμενη ώρα, ή του πίνακα των αποτελεσμάτων κάθε αναζήτησής μας.

Αφού, λοιπόν, τονίσουμε τα νέα δεδομένα που δημιουργούνται πλέον στις πρακτικές της ανάγνωσης, ζητούμε από κάποιον μαθητή να επιδείξει στους συμμαθητές του τον τρόπο που «ανοίγουμε» ένα ποίημα, πώς δηλαδή μεταβαίνουμε από τον πίνακα αποτελεσμάτων της αναζήτησής μας στα ίδια τα ποιήματα, δεξιότητα γνωστή σε όσους χρησιμοποιούν μηχανές αναζήτησης. Θα άξιζε στο σημείο αυτό να επισημανθεί πως ο πίνακας αποτελεσμάτων δίνει μια αποσπασματική εικόνα των ποιημάτων (η λέξη-όρος της αναζήτησης μέσα στα συμφραζόμενα δύο ή τριών το πολύ στίχων), χάρη στη δυνατότητα μετάβασης όμως στο πλήρες κείμενο κάθε ποιήματος αποκαθίσταται η απαιτούμενη ενότητα.

Στη συνέχεια περνάμε στις υποενότητες που συμπληρώνουν την «Ανεμόσκαλα» και μας επιτρέπουν να μελετήσουμε ποιήματα, συλλογές ή όλο το έργο ενός ποιητή, μέσα στην *ιστορικότητά* τους. Μαθητές λαμβάνουν εκ περιτροπής τον λόγο και δείχνουν στους συμμαθητές τους τις ενότητες για τον βίο και το έργο του ποιητή. Μέσω της ενότητας [«Για τη ζωή και το έργο»](#) του ποιητή, μεταβαίνουμε στη σελίδα με φωτογραφικό υλικό και χρονολόγιο για τον ποιητή. Για να αντιληφθούν τα παιδιά τον τρόπο χρήσης του, τους ζητούμε να επιβεβαιώσουν αν η συλλογή *Ημερολόγιο Καταστροφάτος Α΄* είχε πρωτοεκδοθεί το 1940, όπως είχαμε αναφέρει στο προηγούμενο μάθημα.

Κατόπιν ο μαθητής που έχει τον λόγο ζητά από τους συμμαθητές του να ανοίξουν τις καρτέλες [«εργοβιογραφικό»](#) και [«βιβλιογραφία»](#) και τους παρουσιάζει

το περιεχόμενό τους, ώστε να ολοκληρωθεί η κυρίως παρουσίαση του ιστοχώρου εργασίας.

Κατά το προηγούμενο μάθημα, είχαμε διαπιστώσει τις δυσχέρειες που προκαλούνται αν επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε ένα κείμενο αποκομμένο από τα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα της εποχής της δημιουργίας του. Μετά την περιδιάβασή μας στις παραπάνω υποενότητες της ενότητας «[Για τη ζωή και το έργο](#)» αναμένουμε ότι οι μαθητές θα επισημάνουν ότι πλέον έχουμε στη διάθεσή μας περισσότερα εφόδια στην προσπάθειά μας να γνωρίσουμε το έργο ενός ποιητή. Ξαναγυρνώντας στη μεταφορά που συνέχει το συγκεκριμένο σενάριο, ο καθρέφτης μέσα από τον οποίον θα περάσουμε στην ποίηση του Σεφέρη δεν είναι πλέον τόσο θρυμματισμένος όσο πριν.

Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει, επίσης, τα παιδιά ότι στον συγκεκριμένο ιστοχώρο υπάρχουν οι ΣΠΛ άλλων δέκα ποιητών, δομημένοι με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Επομένως, ό,τι θα παρουσιαστεί στο συγκεκριμένο μάθημα ισχύει και για όλους τους υπόλοιπους ΣΠΛ του ιστοχώρου. Ο διδάσκων προσθέτει ότι το περιβάλλον δίνει τη δυνατότητα σύνθετης αναζήτησης μιας λέξης στους ΣΠΛ του έργου όλων αυτών των ποιητών (μόνο στην περίπτωση του Σινόπουλου δε δίνεται η δυνατότητα μετάβασης από τον στίχο σε ολόκληρο το ποίημα για λόγους πνευματικών δικαιωμάτων).

Εν κατακλείδι, τίθεται από τον εκπαιδευτικό το παρακάτω ερώτημα: ποιο πλεονέκτημα μας προσφέρει η συγκεκριμένη τεχνολογία, που μας επιτρέπει να αναζητούμε συγκεκριμένες λέξεις ή στοιχεία σε ένα ολόκληρο σώμα κειμένων; Αναμένουμε ότι τα παιδιά θα διαπιστώσουν ότι είναι πλέον εύκολες (και καθόλου χρονοβόρες) οι αναζητήσεις μας για αυτά τα στοιχεία.

Σε περίπτωση που ο εκπαιδευτικός έχει επιλέξει να προχωρήσουν οι μαθητές του σε μια περισσότερο αναλυτική προσέγγιση του ΣΠΛ θα συζητηθούν τα παρακάτω θέματα (φιλολογικά και σχολαστικά, εκ πρώτης όψεως· διατηρούν,

ωστόσο, τη χρησιμότητά τους, αν επιθυμούμε να προχωρήσουμε σε διερεύνηση και αναστοχασμό σχετικά με τους νέους γραμματισμούς):

- Εκτός από την πληκτρολόγηση μιας λέξης ή ενός μέρους της στη μηχανή αναζήτησης, υπάρχουν «φίλτρα» που μας βοηθούν να περιορίσουμε την αναζήτηση μας. Έτσι:
  - Μας δίνεται η δυνατότητα αναζήτησης (όλων των λεκτικών τύπων στα ποιητικά άπαντα του Σεφέρη, για παράδειγμα) ανά γράμμα της αλφαβήτου (όλες οι λέξεις που αρχίζουν από Α, Β, Γ, κ.ό.κ.) ή
  - ανά ποιητική συλλογή.
  - Μπορούμε, επίσης, να περιορίσουμε την αναζήτησή μας (μέσω των καταλόγων λέξεων που έχουν προβλεφθεί κατά τη δημιουργία του περιβάλλοντος) μόνο:
    - ✓ στους τίτλους και υπότιτλους των συλλογών ή των ποιημάτων,
    - ✓ στους τίτλους έργων άλλων συγγραφέων (π.χ. μέσω της σχετικής αναζήτησης στον ΣΠΛ του Σεφέρη, παίρνουμε τα αποτελέσματα *Ερωτόκριτο(ς)* και *Ιλιάδα*)
    - ✓ στις αρχαίες ή τις ξένες λέξεις που συναντώνται στο ποιητικό έργο ενός ποιητή
    - ✓ στα κύρια ονόματα που εμφανίζονται στο έργο του
    - ✓ ή στις λέξεις που εμπεριέχονται σε ποιήματα που έχει μεταφράσει ο εξεταζόμενος ποιητής, στην προκειμένη περίπτωση ο Σεφέρης.

Ανάλογα με τον διαθέσιμο χρόνο και το επίπεδο της τάξης του, μπορεί ο διδάσκων να θέσει το ερώτημα τι μπορεί να σημαίνουν τα αποτελέσματα του δεύτερου, του τρίτου ή του έκτου από τα προαναφερθέντα κριτήρια για τη γλωσσομάθεια ενός ποιητή, για τη συνομιλία του έργου του με άλλα έργα κλπ.

- Έχουμε, τέλος, τη δυνατότητα να επεκτείνουμε τις αναζητήσεις μας πέρα από τα ποιήματα ή τις λέξεις που έχουν συμπεριληφθεί στους ΣΠΛ, όπως οι τίτλοι ή οι υπότιτλοι, στα εξής:
  - ✓ στις αφιερώσεις, τα motti και τις προμετωπίδες των ποιημάτων, που δεν έχουν συμπεριληφθεί στο κύριο σώμα κάθε ΣΠΛ
  - ✓ στα παρακειμενικά στοιχεία των ποιημάτων (σκηνικές οδηγίες, τοποχρονολογίες κλπ.)
  - ✓ σε ονόματα των συγγραφέων έργα των οποίων έχει μεταφράσει ο ποιητής που μας ενδιαφέρει και συμπεριλαμβάνονται στο συγκεκριμένο σώμα κειμένων.

Ο διδάσκων επισημαίνει στο σημείο αυτό ότι όλα τα στοιχεία, ακόμη και τα παρακειμενικά ή τα περικειμενικά, έχουν τη σημασία τους και μπορούν να μας βοηθήσουν να προσεγγίσουμε επαρκέστερα ένα ποίημα ή γενικότερα το έργο ενός ποιητή. Κατά συνέπεια, η πρόβλεψη των δημιουργών του συγκεκριμένου περιβάλλοντος να τα συμπεριλάβουν (υπό προϋποθέσεις) στις δυνατότητες αναζήτησης φανερώνει τον επιμελή σχεδιασμό, την ποιότητα και αξιοπιστία του ιστοχώρου.

- Η συζήτηση για τους τρόπους σήμανσης ίσως δυσκολέψει τους μαθητές, ωστόσο τη θεωρούμε ιδιαιτέρως χρήσιμη, αφενός για να καταδείξουμε τις απαιτήσεις μιας βάσης δεδομένων αφετέρου (και κυρίως) για να προσπαθήσουν τα παιδιά, κατακτώντας τον συγκεκριμένο γραμματισμό, να εικάζουν στο εξής επιτυχημένα τη σημασία των συντομογραφιών που χρησιμοποιούνται στο συγκεκριμένο περιβάλλον. Έτσι, όταν επιχειρούν στο μέλλον σύνθετες αναζητήσεις σε ΣΠΛ του έργου περισσότερων του ενός ποιητών στην «Ανεμόσκαλα» θα είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται ότι η συντομογραφία ΣΕΦ αφορά τον Σεφέρη, η συντομογραφία ΣΛΜ τον Σολωμό κ.ο.κ., και ότι, από την άλλη, η συντομογραφία ΗΚΑ αναφέρεται στο πρώτο *Ημερολόγιο καταστρώματος*, καθώς υπάρχουν και άλλες δύο ομώνυμες

συλλογές του Σεφέρη. Αλλά και οι αριθμοί που χρησιμοποιούνται έχουν τη σημασία τους: στο παράδειγμα που τους δόθηκε προς επεξεργασία το 00 δηλώνει ότι η λέξη «Αφήγηση» συναντάται στον τίτλο του ποιήματος (που θεωρείται έτσι οργανικό μέρος του ποιήματος, κάτι που επισημαίνουμε στα παιδιά), ενώ το 0013 μάς δείχνει ότι το συγκεκριμένο ποίημα είναι το 13^ο της συγκεκριμένης συλλογής: υποδηλώνεται έτσι ότι το ποίημα αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου συνόλου, γεγονός που παραβλέπεται συχνά όταν μελετούμε τα ποιήματα που ανθολογούνται στα σχολικά ανθολόγια, καθώς δε δίνεται η βαρύτητα που πρέπει στις σχετικές περικειμενικές ενδείξεις.

Ο διδάσκων θα κρίνει σε ποια από τα παραπάνω στοιχεία θα προχωρήσει η διερεύνηση των μαθητών του και η συζήτηση μέσα στην τάξη. Πιστεύω όμως πως η επισήμανση κάποιων από τα παραπάνω σημεία μπορεί να αποβεί ωφέλιμη, αν καταλήξουν τα παιδιά στο συμπέρασμα ότι στον ψηφιακό κόσμο των πολυτροπικών κειμένων και των ποικίλων σημειωτικών πόρων τα πάντα (κώδικες, σύμβολα, συντομογραφίες) έχουν την αξία και τη λειτουργία τους, και ότι οφείλουμε να κατακτούμε τους σχετικούς γραμματισμούς, ώστε να διεξερχόμαστε στο μέλλον με άνεση ανάλογα περιβάλλοντα.

Τελειώνοντας με αυτή την πρώτη διεξοδική παρουσίαση του συγκεκριμένου περιβάλλοντος, δεκαπέντε περίπου λεπτά πριν χτυπήσει το κουδούνι, καλούμε τους μαθητές να ξαναδούμε ακόμη μια φορά το ποίημα «Αφήγηση» στην ψηφιακή του μορφή. Τους ζητούμε να παρατηρήσουν το ποίημα και να πουν αν έχουμε έως τώρα αξιοποιήσει όλα τα στοιχεία που μας παρέχει το περιβάλλον για αυτό. Κάποιος μαθητής θα επισημάνει λογικά την ύπαρξη ενός αστερίσκου, για τον οποίον δεν έχει γίνει λόγος έως εκείνη τη στιγμή. Τα παιδιά είναι εξοικειωμένα με τη χρήση του συγκεκριμένου συμβόλου στα σχολικά εγχειρίδια (στην έντυπη και ψηφιακή τους μορφή) για την εξήγηση λέξεων, παροχή επιπλέον πληροφοριών κλπ. Μάλλον θα νιώσουν έκπληξη, όμως, όταν, περνώντας τον κέρσορα πάνω από τον αστερίσκο του πρώτου στίχου, διαπιστώσουν ότι ανοίγει η εξής σημείωση του ποιητή: «(Σημείωση

του ποιητή) στ. 1 κέ. Είναι ένα σκίτσο grotesco του Ελπήνορα· ίσως μάλιστα να είναι αυτός ο πιο συγγενικός με τον ομώνυμο της “Κίχλης”».

Ο διδάσκων θέτει το ερώτημα γιατί άραγε να ένιωσε ο ποιητής την ανάγκη να προσθέσει αυτή τη σημείωση: μήπως ήθελε να κατευθύνει την ανάγνωσή μας προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση; Προς τα πού όμως; Τι ήταν αυτός ο Ελπήνορας, που μάλιστα, κατά δήλωση του ποιητή, επανεμφανίζεται στην «Κίχλη»; Ο εκπαιδευτικός δίνει στο σημείο αυτό την πληροφορία ότι ο επιμελητής της έντυπης έκδοσης των ποιημάτων του Σεφέρη, φιλόλογος Γ.Π. Σαββίδης, εξηγεί στην έκδοση αυτή τη λέξη *grotesco* ως *κωμικά παραμορφωμένο*. Για τη διαλεύκανση των υπόλοιπων σημείων της σημείωσης, όμως, πρέπει να ψάξουν τα ίδια τα παιδιά μέσα στο περιβάλλον που μόλις τους παρουσιάστηκε. Τίτλος του εξεταζόμενου θέματος για την επόμενη φορά θα είναι: *Ποιος ήταν ο Ελπήνορας; Γιατί, άραγε, τον διάλεξε ως ποιητικό ήρωα ο Σεφέρης;*

Ο διδάσκων προτείνει στα παιδιά να συγκροτηθούν τρεις ομάδες, που θα συνεργαστούν ασύγχρονα μέσω του Wiki. Αποστολή καθεμιάς από αυτές τις ομάδες είναι μέχρι το επόμενο μάθημα να έχει εκπονήσει μια σύντομη παρουσίαση (σε PowerPoint ή χρησιμοποιώντας όποιο λογισμικό θέλει) για ένα από τα παρακάτω θέματα που αφορά τον Ελπήνορα: η πρώτη θα ψάξει υλικό για τον Ελπήνορα ως μυθικό ή λογοτεχνικό ήρωα και ως σύμβολο, μέσω μιας μηχανής αναζήτησης (π.χ. της Google) εκτός του περιβάλλοντος της «Ανεμόσκαλας», η δεύτερη θα ανακαλύψει ποιήματα που σχετίζονται με αυτόν μέσα στους ΣΠΛ της «Ανεμόσκαλας» και η τρίτη θα διεξέλθει το δεύτερο κεφάλαιο από τη μελέτη του Γ.Π. Σαββίδη *Μεταμορφώσεις του Ελπήνορα*, που παρατίθεται [σκαναρισμένη](#) στο περιβάλλον των «Ψηφίδων» του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (στην ενότητα [«Πρόσωπα και Θέματα της ΝΕ Λογοτεχνίας»](#)) (κεφ. II, σελ. 13-22 του σκαναρισμένου βιβλίου) και θα μας μιλήσει για τον, κατά Σαββίδη, σεφερικό Ελπήνορα. Γιατί, όμως ανατίθενται τρεις διαφορετικές εργασίες, πρακτική με την οποία δεν είναι εξοικειωμένες τις περισσότερες φορές οι τάξεις μας;

Καταρχάς, διατυπώνουμε στο σημείο αυτό στους μαθητές μας την πεποίθησή μας ότι η πολυπόθητη συνεργασία, την οποία συνεχώς ευαγγελιζόμαστε, δεν μπορεί να αποτελεί μονίμως απλή ευχή, αλλά η υλοποίησή της απαιτεί συντονισμό όλων των μελών ενός συνόλου και συνεισφορά του καθενός από αυτά στις εργασίες που έχουν ανατεθεί. Εξηγούμε στα παιδιά ότι, στην προκειμένη περίπτωση, η πληθώρα του σχετικού υλικού απαιτεί επιμερισμό του και προσπέλασή του από επιμέρους ομάδες. Το πλεονέκτημα που διαθέτουμε για την εκπόνηση μιας τέτοιας εργασίας είναι ότι και στο παρελθόν έχουμε συνεργαστεί ασύγχρονα μέσω ενός Wiki, επομένως μπορούμε να προσβλέπουμε στην αρωγή του εκπαιδευτικού και των συμμαθητών μας στις όποιες δυσκολίες ανακύψουν. Αν πάλι, δεν αισθανόμαστε απόλυτα σίγουροι για τη συνεργασία σε ένα τέτοιο περιβάλλον, είναι μια καλή ευκαιρία να την επιχειρήσουμε αυτή τη φορά.

Μετά από την εξασφάλιση της συναίνεσης της ομάδας στην εκπόνηση του εγχειρήματος, αφήνουμε τα παιδιά να επιλέξουν το είδος της εργασίας που θα εκπονήσουν, παρεμβαίνοντας διακριτικά, ώστε οι τρεις ομάδες που τελικά θα προκύψουν να είναι ποσοτικά και ποιοτικά (σχετικά) ισοδύναμες.

Ο διδάσκων ενημερώνει τα παιδιά για τον χαρακτήρα και τις ιδιαιτερότητες της καθεμιάς από τις επιμέρους εργασίες του εξεταζόμενου θέματος:

- η πρώτη απαιτεί εξοικείωση με τις μηχανές αναζήτησης του διαδικτύου. Μετά την καταγραφή των αποτελεσμάτων της αναζήτησης, η ομάδα θα πρέπει να προχωρήσει σε μια πρόχειρη αξιολόγησή τους και στη συνέχεια στην προσπέλαση των σημαντικότερων από αυτά. Κατά τη σύνθεση του υλικού, θα αναμένουμε από τα μέλη τα ομάδας να μας ενημερώσουν για το περιεχόμενο των δημοφιλέστερων αποτελεσμάτων και να μας προτείνουν αυτά που θα μας επιτρέψουν να σχηματίσουμε μια αξιόπιστη εικόνα του Ελπίνορα. Ως δείγμα γραφής, μάλιστα, πρέπει να μας τον παρουσιάσουν τα ίδια τα μέλη της ομάδας αυτής με υλικό που θα

αντλήσουν από αυτά τα αποτελέσματα. Η παρουσίασή τους δεν πρέπει να υπερβαίνει τα επτά λεπτά.

- ο εκπαιδευτικός προτείνει τη δεύτερη εργασία να την επιλέξουν εκείνοι οι μαθητές που νιώθουν ότι μπορούν να επιχειρήσουν επιτυχημένες αναζητήσεις στους ΣΠΛ της «Ανεμόσκαλας». Κατά την επτάλεπτη παρουσίασή τους θα περιμένουμε από αυτούς να μας περιγράψουν τον τρόπο που εργάστηκαν, τις λέξεις-όρους που δοκίμασαν στις αναζητήσεις τους και να καταγράψουν τα ποιήματα που σχετίζονται με το θέμα μας.
- την τρίτη εργασία θα την προτείνουμε για τα παιδιά που νιώθουν εξοικειωμένα με την ανάγνωση εκτενών θεωρητικών κειμένων. Δικός τους στόχος θα είναι να κατανοήσουν το κείμενο που θα τους προταθεί για μελέτη και εντοπίζοντας τα κύρια σημεία του να ενημερώσουν την ολομέλεια για αυτό (σε μια επτάλεπτη περίπου παρουσίαση).

Ο εκπαιδευτικός συμβουλεύει τα παιδιά να επισκέπτονται τις σελίδες των όλων των ομάδων, καθώς από εκεί θα αντλήσουν στοιχεία απαραίτητα για την ολοκλήρωση της δικής τους εργασίας. Για παράδειγμα, τα εισαγωγικά στοιχεία για τη μορφή του Ελπήνορα, με τα οποία θα έρθει σε επαφή κυρίως η πρώτη ομάδα (το πρώτο αποτέλεσμα στην αναζήτησή της θα είναι το σχετικό λήμμα της Wikipedia) είναι προαπαιτούμενα για την εργασία των άλλων δύο. Επίσης, τα στοιχεία που θα προσκομίσει με την εργασία της η τρίτη ομάδα, θα βοηθήσουν τη δεύτερη να ανακαλύψει ποιήματα στα οποία, κατά το παράδειγμα της «Αφήγησης», δε γίνεται ρητά λόγος για τον Ελπήνορα, σχετίζονται ωστόσο με το θέμα μας. Καταλήγοντας ο διδάσκων υπενθυμίζει ότι το τμήμα είναι μία κοινότητα από μέλη αλληλοεξαρτώμενα. Η σωστή λειτουργία της προϋποθέτει τη συνεργασία αυτών των μελών.

Η εργασία αυτή σε μια πρώτη ανάγνωση φαίνεται ίσως ανεφάρμοστη για τμήματα τα οποία δεν έχουν συνηθίσει στην ασύγχρονη συνεργασία μέσω Wiki. Ακόμη και στην περίπτωση, όμως, που δεν έχουμε στο παρελθόν δοκιμάσει στο

τμήμα στο οποίο διδάσκουμε τέτοιες πρακτικές αξίζει, πιστεύω, να την αναθέσουμε. Ακόμη κι αν οι ομάδες δεν κατορθώσουν να κατασκευάσουν κάποια παρουσίαση μέσα στον λίγο χρόνο που θα μεσολαβήσει μέχρι το επόμενο μάθημα, θα έχουν σίγουρα ξεκινήσει την έρευνα στο υλικό και θα έχουν συζητήσει για αυτό στη σελίδα τους στο Wiki. Μπορούμε, λοιπόν, να τους επιτρέψουμε να συνεχίσουν την εργασία τους και στο επόμενο μάθημα, αφιερώνοντας ακόμη και μία ολόκληρη διδακτική ώρα. Στην περίπτωση αυτή, τα μέλη κάθε ομάδας, χωρισμένα σε υποομάδες των δύο-τριών ατόμων, προσομοιώνοντας στο Εργαστήριο Πληροφορικής του σχολείου τις συνθήκες της ασύγχρονης συνεργασίας, θα ολοκληρώσουν την εργασία τους στο Wiki σαν να βρίσκονταν μπροστά στους οικιακούς τους υπολογιστές. Νομίζω ότι μια τέτοια δραστηριότητα θα αποτελούσε μια καλή ευκαιρία να εξοικειωθούν ομαλά με τη χρήση του Wiki, να μάθουν (με τη βοήθεια των εμπειρότερων) πώς αναρτούμε σχόλια, πώς κατεβάζουμε στον υπολογιστή μας μια εργασία που θέλουμε να διορθώσουμε και πώς την ανεβάζουμε στη συνέχεια στο περιβάλλον, για να είναι στη διάθεση των υπόλοιπων μελών της ομάδας κ.ό.κ.

Κατά τη διάρκεια των ημερών που μεσολαβούν μέχρι το επόμενο μάθημα, ο συνεργατικός χώρος του Wiki φιλοξενεί τα σχόλια των μαθητών και του εκπαιδευτικού, τις απορίες και τους προβληματισμούς τους, τις διαδοχικές μορφές των εργασιών, τις προτάσεις βελτίωσης κλπ.

4^η ώρα

Κατά την ώρα αυτήν οι ομάδες, που βρίσκονται στην αίθουσα διδασκαλίας, με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα παρουσιάζουν διαδοχικά τις εργασίες τους για το θέμα που τους είχε ανατεθεί προς επεξεργασία μέσω του Wiki (*Ποιος ήταν ο Ελλήνορας; Γιατί, άραγε, τον διάλεξε ως ποιητικό ήρωα ο Σεφέρης;*). Υπενθυμίζουμε ότι η εξέταση του θέματος αποτελεί έναν από τους κύριους στόχους του σεναρίου μας (βλ. παραπάνω, γνώσεις για τον κόσμο και τη λογοτεχνία).

Το μάθημα θα ξεκινήσει με την παρουσίαση της πρώτης ομάδας, καθώς η δική της εργασία έχει εισαγωγικό-πραγματολογικό-ενημερωτικό χαρακτήρα για τον

Ελπήνορα ως λογοτεχνικό πρόσωπο και ως σύμβολο. Κατά τις ημέρες που μεσολάβησαν από την προηγούμενη συνάντηση, ο εκπαιδευτικός υπενθύμισε, μέσω του Wiki, στην πρώτη ομάδα να μην αρκестεί μόνον στο πρώτο από τα αποτελέσματα, αλλά κατόπιν συνεννοήσεως μεταξύ των μελών της να μοιραστεί και να προσπελάσει διαγώνια τα αποτελέσματα των πρώτων σελίδων (τα πλέον δημοφιλή, σύμφωνα με τον τρόπο λειτουργίας των μηχανών αναζήτησης). Αναμένουμε έτσι ότι, κατά την επτάλεπτη παρουσίαση που θα επακολουθήσει, τα μέλη της πρώτης ομάδας δε θα αντλήσουν στοιχεία μόνο από το λήμμα της [Wikipedia](#), όπου πράγματι δίνεται μια αρκετά σαφής εικόνα για τον ομηρικό Ελπήνορα, αλλά θα αξιοποιήσουν υλικό από την ενδιαφέρουσα επιφυλλίδα του Ν. Βαγενά για το θέμα ([Ο Ελπήνωρ μεταμοντέρνος](#)), όπου γίνεται εκτενέστατη αναφορά στην παρουσία του Ελπήνορα ως ήρωα ή συμβόλου όχι μόνο στη λογοτεχνία, αλλά και στην καθημερινή ζωή (για παράδειγμα, ο Ελπήνωρ έχει δανείσει στο παρελθόν το όνομά του σε πιλοτικό πρόγραμμα του επιχειρησιακού προγράμματος της «Οδύσσειας», αλλά και πρόσφατα σε ιστολόγιο).

Θα ακολουθήσει η παρουσίαση της δεύτερης ομάδας. Στην ομάδα αυτή έχει ανατεθεί να αναζητήσει ποιήματα σχετικά με τον Ελπήνορα στον Γενικό Συμφραστικό Πίνακα της «Ανεμόσκαλας» καθορίζοντας, αν είναι δυνατόν, μόνη ευρύτερα όρια για τη λέξη/όρο της αναζήτησης, ώστε να της επιστραφούν τα περισσότερα δυνατά αποτελέσματα (πιο συγκεκριμένα να πληκτρολογήσει: Ελπην* και όχι Ελπήνωρ ή Ελπήνορας). Σε περίπτωση που ο διδάσκων, επισκεπτόμενος τη σελίδα της συγκεκριμένης ομάδας στο Wiki, είχε τις προηγούμενες μέρες διαπιστώσει ότι τα μέλη της δεν είχαν ακόμη κατακτήσει τη συγκεκριμένη δεξιότητα, έχει φροντίσει να παρέμβει διακριτικά και να υπενθυμίσει στα παιδιά ότι μπορεί να επιχειρηθεί μια ευρύτερη αναζήτηση με τη χρήση του αστερίσκου (*).

Κατά την παρουσίασή της, η ομάδα αυτή, ενημερώνει τους συμμαθητές της για την παρουσία του Ελπήνορα στο έργο ενός ακόμη ποιητή που δεν απέχει χρονικά από τον Σεφέρη, αυτό του Τ. Σινόπουλου. Η ομάδα αυτή έχει καταγράψει τους τίτλους

των συλλογών από τις οποίες προέρχονται τα αποτελέσματα. Ενημερώνει, επίσης, την ολομέλεια ότι στην περίπτωση του ΣΠΛ του Σινόπουλου, δεν είναι δυνατή η μετάβαση από τον στίχο σε ολόκληρο το ποίημα, άρα δεν είναι δυνατό να δοθούν οι τίτλοι των ποιημάτων από τα οποία προέρχονται τα αποτελέσματα, προκειμένου για αυτόν τον ποιητή.

Αυτό που θα έχει ενδιαφέρον είναι αν η δεύτερη ομάδα θα θέσει στη διάθεση της ολομέλειας και άλλα ποιήματα του Σεφέρη, των οποίων οι ήρωες είναι Ελληνες, αλλά δεν κατονομάζονται ρητά. Αυτό βέβαια είναι απίθανο χωρίς τη βοήθεια της τρίτης ομάδας, που έχει ασχοληθεί με τη μελέτη του Γ.Π. Σαββίδη *Μεταμορφώσεις του Ελπήνορα*. Υπενθυμίζουμε ότι όταν ανατέθηκε η εργασία, ο εκπαιδευτικός είχε συστήσει μια τέτοια είδους συνεργασία, ενώ κατά τη διάρκεια των ημερών που μεσολάβησαν, την υπαινισσόταν τουλάχιστον, μέσω του Wiki. Θα εντοπίσουν άραγε τα παιδιά της ομάδας αυτής τα ποιήματα που, κατά δήλωση του Σεφέρη, έχουν ήρωες Ελληνες; Συγκεκριμένα, τη ρητή αναφορά στα ποιήματα αυτά μπορούν να την αντλήσουν από τις σελίδες 17-19 της σκαναρισμένης έκδοσης του 1981 (= σ. 20-22 στην επανέκδοση του 1990), που παρατίθεται στις «Ψηφίδες»: στο σημείο εκείνο της μελέτης ο Σαββίδης παραθέτει απόσπασμα από τις *Δοκιμές Β'* («Μια σκηνοθεσία για την «Κίχλη»»), στο οποίο ο ίδιος ο Σεφέρης αναφέρεται στα ποιήματα πριν από την «Κίχλη» όπου εμφανίζεται ο Ελπήνορας ως «ατομικός ή συλλογικός χαρακτήρας»: [«Αρνηση»](#), [«Οι σύντροφοι στον Άδη»](#), [Μυθιστόρημα Δ', Αργοναύτες](#), [«Αφήγηση»](#), [«Ο Στράτης Θαλασσινός ανάμεσα στους αγάπανθους»](#).

Αναμένουμε πως η ομάδα αυτή, με τη βοήθεια των αναρτήσεων της τρίτης ομάδας, που θα έχει προσπελάσει το δεύτερο κεφάλαιο της μελέτης, θα μεταβεί στον ΣΠΛ και θα βρει τα ποιήματα, ώστε να τα αναφέρει στην ολομέλεια. Ακόμη κι αν τελικά δεν υπάρξει μια τέτοιου είδους διάδραση της δεύτερης και τρίτης ομάδας κατά το διάστημα που θα μεσολαβήσει ανάμεσα στα δύο μαθήματα, αναμένουμε ότι θα έρθει προετοιμασμένη αναφορικά με το ζήτημα αυτό τουλάχιστον η τρίτη ομάδα.

Στη δική της παρουσίαση, η τρίτη ομάδα θα (έχει καθοδηγηθεί, ώστε να) ενημερώσει την ολομέλεια, εκτός από τα προαναφερθέντα, για τα εξής:

- Ο Σεφέρης «διάβαζε δημιουργικά την Οδύσσεια τουλάχιστον από το 1925», έξι χρόνια πριν δημοσιεύσει τους «Συντρόφους στον Άδη» (ό.π. 15).
- Ο Σαββίδης παρατηρεί ότι ο Ελπήνωρ εμφανίζεται σε όλα τα ποιήματα του Σεφέρη εκτός από την «Κίχλη» ως ομαδικός χαρακτήρας, ως ένα χαρακτηριστικό δείγμα από τους ανάξιους συντρόφους του Οδυσσέα, που, κατά τον Σεφέρη, «δεν είναι ήρωες, είναι Ελπήνορες». Γράφουμε στο σημείο αυτό στον πίνακα τη λέξη «αντιήρωας». Μας ενδιαφέρουν οι χαρακτηρισμοί που αποδίδει στους *αντιήρωες* αυτής της κατηγορίας ο ίδιος ο ποιητής: «Δε λέω: αγαπητοί ή αξιοθαύμαστοι· λέω: *συμπαθητικοί*, *αισθηματικοί*, *μέσοι*, και *σπαταλημένοι*» (σελ. 18 στο σκαναρισμένο κείμενο του 1981 = *Δοκίμες Β'*, 1984: 39). Και παρακάτω: «έχω την εντύπωση πως αυτός ο τρυφερός μέσος άνθρωπος πάει να γίνει ο πιο συγκινητικός από όλα τα πρόσωπά μου, ίσως γιατί συμβολίζει αυτούς που δηλώνουμε με την καθημερινή μας ομιλία με το επιφώνημα “ο κακομοίρης”. Ωστόσο, ας μην ξεχνούμε πως οι άκακοι αυτοί άνθρωποι, επειδή ακριβώς είναι εύκολοι, είναι συχνά οι καλύτεροι φορείς του κακού που έχει αλλού την πηγή του» (ό.π. 19 = 40).
- Ο Σαββίδης παραπέμπει τον αναγνώστη και σε άλλα ποιήματα του Σεφέρη ή άλλων ποιητών όπου εμφανίζονται ήρωες με τα χαρακτηριστικά του Ελπήνορα. Δηλώνουμε στα παιδιά ότι αυτά τα ποιήματα δε θα μας απασχολήσουν. Αξίζει, ωστόσο, να συγκρατήσουμε πόσο αυτή η λογοτεχνική μορφή απασχόλησε την ποίηση του 20^{ου} αι.

Μετά από αυτήν την παρουσίαση, ο διδάσκων, συμπληρώνοντας, αναφέρεται στην τάση των ποιητών της εποχής αυτής (ιδίως στο πλαίσιο του μοντερνισμού) να ξαναδιαβάζουν και να χρησιμοποιούν τους αρχαίους μύθους, μεταφέροντάς τους στη σύγχρονη πραγματικότητα, ώστε να μιλήσουν για αυτήν (στόχοι για τη λογοτεχνία). Ενημερώνει, μάλιστα, την ολομέλεια για τη [σχετική ιστοσελίδα](#) στις «Ψηφίδες», από όπου μπορούν στη συνέχεια τα παιδιά να αντλούν στοιχεία για τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου ρεύματος (ιδίως από το έργο του Νάσου Βαγενά [Για έναν ορισμό του μοντέρνου στην ποίηση](#), 16-17. Αθήνα: Στιγμή).

Λίγο πριν κτυπήσει το κουδούνι, ο εκπαιδευτικός και η τάξη προχωρούν σε ανακεφαλαίωση όσων προηγήθηκαν, με την οποία προοικονομούνται και οι δραστηριότητες των επόμενων ωρών. Ο διδάσκων υπενθυμίζει ότι η αφορμή για την συνεργατική έρευνα που προηγήθηκε δόθηκε από το ποίημα «Αφήγηση», όπου γινόταν λόγος για έναν άνθρωπο που «πηγαίνει κλαίγοντας». Αρχικά κάθε μαθητής προσέγγισε το ποίημα ατομικά, χωρίς καθοδήγηση από τον εκπαιδευτικό ή τους συμμαθητές του. Μάλιστα, το ποίημα δόθηκε (σκόπιμα) εντελώς αποκομμένο από τα στοιχεία που θα τον βοηθούσαν να το εντάξει στην εποχή που γράφτηκε. Ωστόσο, κάποια στιγμή τα στοιχεία αυτά τέθηκαν στη διάθεση της ομάδας, όπως και μια σημείωση του ποιητή, που παρατίθεται στον ΣΠΛ της «Ανεμόσκαλας», η οποία παρείχε μια ενδιαφέρουσα πληροφορία προς αξιοποίηση: ο άνθρωπος της «Αφήγησης» είναι ένα κωμικά παραμορφωμένο «σκίτσο του Ελπήνορα». Καταδείχθηκε έτσι ότι πέρα από την προσωπική ερμηνεία καθενός, ο ίδιος ο ποιητής νιώθει κάποτε την ανάγκη να μας καθοδηγήσει, παρέχοντάς μας στοιχεία που θεωρεί καθοριστικά για μια πληρέστερη επαφή μας με τα ποιήματά του. Ένα εξίσου σημαντικό στοιχείο διαφοροποίησης που αναδείχθηκε ήταν στον τρόπο εργασίας: ξαναγυρίζοντας στο ποίημα, χάρη σε δύο ψηφιακά περιβάλλοντα, την «Ανεμόσκαλα» και το Wiki, επιχειρήσαμε να συνεργαστούμε και να ξεπεράσουμε από κοινού (ως αναγνωστική κοινότητα πλέον) τις δυσκολίες που ανέκυψαν κατά την επαφή μας με την ούτως ή άλλως απαιτητική ποίηση του 20^{ου} αι. Έτσι, η αναφορά στο όνομα του

Ελπήνορα μάς ανάγκασε να αναζητήσουμε στοιχεία για τον ήρωα αυτόν. Με τη βοήθεια του διαδικτύου και μιας σκαναρισμένης μελέτης πληροφορηθήκαμε (ή θυμηθήκαμε) την αρχική ομηρική εκδοχή του ήρωα και στη συνέχεια είδαμε πώς τη διαχειρίστηκε (και τη μεταμόρφωσε, κατά τον όρο του Σαββίδη) η λογοτεχνία του 20^{ου} αι. Εστιάζοντας στον Σεφέρη, διαπιστώσαμε ότι στη δοκιμή του για το ποίημα «Κίχλη» διατυπώνει ρητά την άποψή του για τους αντιήρωες σαν τον Ελπήνορα: είναι άνθρωποι «*συμπαθητικοί, αισθηματικοί, μέσοι, και σπαταλημένοι*».

Ολοκληρώνοντας την ανακεφαλαίωση, ο εκπαιδευτικός προτείνει να προσπαθήσει η ομάδα (το συγκεκριμένο τμήμα) να επιβεβαιώσει τα λεγόμενά του ποιητή και να συμπληρώσει την εικόνα που μας δίνει ο Σεφέρης για την κατηγορία αυτή των ανθρώπων, μελετώντας κάποια από τα ποιήματα που σχετίζονται με τον Ελπήνορα. Η τάξη συμφωνεί να προσεγγίσει στα επόμενα μαθήματα τον Ελπήνορα (ή καλύτερα τους Ελπήνορες) των σεφερικών ποιημάτων μέσω της «Ανεμόσκαλας» και των εργαλείων της, με την αρωγή όλων των μελών της αναγνωστικής μας κοινότητας.

Στο σημείο αυτό ο εκπαιδευτικός ευχαριστεί όλες τις ομάδες που συνεργαζόμενες συνεισέφεραν στην αναζήτηση και διερεύνηση του υλικού μέχρι αυτή τη στιγμή και που προετοίμασαν τη συνέχεια της περιπέτειάς μας μέσα από τον καθρέφτη της «Ανεμόσκαλας».

Για τη συνέχεια αυτή, ο διδάσκων προτείνει να ανοίξει στο Wiki μια σελίδα, κοινή για την ομάδα-κοινότητα, με τίτλο: «*Οι Ελπήνορες μέσα στον καθρέφτη*». Τα παιδιά θα επισκέπτονται τη σελίδα μέχρι το επόμενο μάθημα και θα γράφουν τα σχόλιά τους ή θα αντλούν υλικό για τα ποιήματα «[Άρνηση](#)» και «[Οι σύντροφοι στον Άδη](#)». Η συζήτηση που θα ξεκινήσει εκεί θα μπορούσε να ξεκινήσει με την ανάρτηση-ερώτηση: *Ποια χαρακτηριστικά έχουν οι άνθρωποι που μιλούν στα δύο ποιήματα; Τι βλέπουν άραγε μέσα στον καθρέφτη της συνείδησής τους; Μπορούμε τελικά να τους χαρακτηρίσουμε ως Ελπήνορες; Κάθε μαθητής καλείται να συμμετάσχει στη συζήτηση καταρχάς με τα σχόλιά του, αλλά και με όποια άλλη*

ανάρτηση επιθυμεί (για παράδειγμα, κάποιιο μπορούν να περάσουν σε αναζητήσεις των ηχογραφήσεων απαγγελίας των ποιημάτων ή της μελοποίησης του Θεοδωράκη, κάποιιο άλλοι να γράψουν το κείμενο με την προσέγγιση τους μέσα σε ένα σχέδιο που απεικονίζει έναν καθρέφτη κ.ό.κ.). Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει τα παιδιά ότι θα αξιολογηθεί θετικά η συνεισφορά καθενός μαθητή στην προσπάθεια της κοινότητας. Επίσης, σημειώνει ότι θα πρέπει να εντοπίσουν οι ίδιοι οι μαθητές τα ποιήματα αυτά μέσω του ΣΠΛ, κάτι που πλέον λογικά θα είναι ιδιαίτερα εύκολο, αν πληκτρολογήσουν τους τίτλους που δόθηκαν. Για όσα παιδιά, πάλι, δε διαθέτουν πρόσβαση στο διαδίκτυο, έχει φροντίσει να φωτοτυπήσει τα κείμενα, αλλά τα ενθαρρύνει, αφού γράψουν σε ένα χαρτί τις προσωπικές τους απόψεις, να το δώσουν σε κάποιον συμμαθητή τους ή στον ίδιο, για να το αναρτήσει στο Wiki.

Λίγο πριν αποχαιρετίσει τα παιδιά ο εκπαιδευτικός, τα καλεί να αναστοχαστούν πάνω στο εξής ζήτημα: σε τι διαφέρει αυτή η εργασία από εκείνη του τέλους της πρώτης ώρας; Και στις δύο περιπτώσεις δόθηκε/αν προς επεξεργασία ποίημα/ποιήματα. Έχει, άραγε, αλλάξει κάτι; Προσδοκία εδώ να επισημανθούν τα εξής:

- Την προηγούμενη φορά κάθε μαθητής αφέθηκε τελείως μόνος· τώρα όλη η τάξη είναι μία κοινότητα.
- Την προηγούμενη φορά οι μαθητές δεν γνώριζαν τα εργαλεία στα οποία μπορούν να ανατρέξουν· τώρα έχουν στη διάθεσή τους την «Ανεμόσκαλα» και άλλους διαδικτυακούς χώρους. Μπορούν να αναζητήσουν εκεί υλικό, να συζητήσουν μέσω του Wiki και να αξιολογήσουν την αξιοπιστία και εγκυρότητά του, ώστε να το θέσουν στη διάθεση της κοινότητας (άλλωστε, έχουν προαναφερθεί σε προηγούμενη ώρα κάποια από τα κριτήρια αξιολόγησης).
- Την προηγούμενη φορά προσεγγίσαμε το ποίημα ανεξάρτητα από το ιστορικό του πλαίσιο· τώρα έχουμε συνειδητοποιήσει πόσο απαραίτητο είναι να το συνυπολογίσουμε στην ερμηνεία μας.

5^η ώρα

Η τάξη βρίσκεται στην αίθουσα διδασκαλίας, που διαθέτει διαδραστικό σύστημα διδασκαλίας. Τα παιδιά έχουν προετοιμάσει τις ατομικές εργασίες τους για τα χαρακτηριστικά των προσώπων που μιλούν στην «[Άρνηση](#)» και στο «[Οι σύντροφοι στον Άδη](#)». Στόχοι μας με αυτή τη δραστηριότητα, που θα διαρκέσει είκοσι περίπου λεπτά, είναι να ελέγξουμε:

- κατά πόσο από τις ατομικές αναγνώσεις αρχίσαμε (μέσω του Wiki) να περνάμε σε συνεργατικές;
- πόσο άνετα κινούνται πλέον τα παιδιά μέσα στο περιβάλλον τα «Ανεμόσκαλας»;
- ποια χαρακτηριστικά απέδωσαν στον Ελπήνορα οι μαθητές; Θα έχουν, άραγε, επηρεαστεί τα παιδιά από τις επισημάνσεις του Σεφέρη και του Σαββίδη;

Αναμένουμε ότι:

- στο ερώτημα αν θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως Ελπήνορες τους «υπομονετικούς της “Άρνησης” (Δοκιμές Β’, 1984: 39) και τους “Συντρόφους στον Άδη” οι μαθητές θα απαντήσουν θετικά, καθώς τόσο η επισήμανση του ίδιου του ποιητή, αλλά και η πορεία της διδασκαλίας έως τώρα θα τους έχει οδηγήσει σε μια τέτοια ερμηνεία.
- τα ποιήματα θα ιδωθούν μέσα στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής που γράφτηκαν (βλ. παραπάνω, στόχοι: γνώσεις για τη λογοτεχνία), κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, λίγο μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, περίοδο έντονης θλίψης και απογοήτευσης για τις τύχες του Ελληνισμού. Ο διδάσκων έχει φροντίσει να καθοδηγήσει, μέσω του Wiki, τους μαθητές και προς την κατεύθυνση αυτή, στις ημέρες που μεσολάβησαν πριν από το συγκεκριμένο μάθημα.

Στο αναστοχαστικό τελευταίο μάθημα θα τους υπενθυμίσουμε ότι ο ρόλος του εκπαιδευτικού σε αυτή την αναζήτηση ήταν έντονα καθοδηγητικός, καθώς αυτός

καθόριζε τους όρους και την πορεία της. Προκρίθηκε, ωστόσο, ως ο πλέον ενδεδειγμένος για την υλοποίηση των στόχων που είχαν εξαρχής τεθεί. Η έντιμη παραδοχή, όμως, αυτού του είδους της παρέμβασης αποτελεί κέρδος, καθώς στο μέλλον οι μαθητές θα προσέρχονται περισσότερο υποψιασμένοι για τον διαμεσολαβητικό ρόλο του εκπαιδευτικού (βλ. και παραπάνω, διδακτικές πρακτικές).

Η πορεία διδασκαλίας που προτείνεται συγκεκριμένα εδώ είναι η εξής: Με τη βοήθεια ενός μαθητή, η τάξη διεξέρχεται τις αναρτήσεις στη σελίδα του Wiki με τίτλο *Οι Ελήνορες μέσα στον καθρέφτη*, που προβάλλονται στον διαδραστικό πίνακα. Ο εκπαιδευτικός ζητά από την ολομέλεια, επιλέγοντας στοιχεία από αυτές, να συμπληρώσει τον καθρέφτη που έχει ζωγραφίσει στον πίνακα με τα χαρακτηριστικά που συγκεντρώνουν οι Ελήνορες στα ποιήματα αυτά. Ανάλογα με τις επισημάνσεις των παιδιών, ο διδάσκων παρεμβαίνει περισσότερο ή λιγότερο. Κάποια στιγμή τούς μοιράζει φωτοτυπημένα τα παρακάτω ερωτήματα, που συνοδεύονται και από χωρία από το απόσπασμα των *Δοκιμών* (που είχε μελετήσει η τρίτη ομάδα πριν από την τέταρτη διδακτική ώρα) και ζητά από την ολομέλεια να τα επιβεβαιώσει ή να τα απορρίψει (ευχής έργων θα ήταν κάποιοι μαθητές να τα έχουν ήδη ανακαλέσει και να έχουν ήδη παραπέμψει σε αυτά κατά τις αναρτήσεις τους στο Wiki):

- *Μπορούν πράγματι οι άνθρωποι που μιλούν σε αυτά τα ποιήματα να χαρακτηρισθούν «συμπαθητικοί, αισθηματικοί, μέσοι και σπαταλημένοι»;*
- *Πώς αντιλαμβάνεσθε τις παρακάτω τοποθετήσεις του Σεφέρη;*
  - «οι άκακοι αυτοί άνθρωποι, επειδή ακριβώς είναι εύκολοι, είναι συχνά οι καλύτεροι φορείς του κακού που έχει αλλού την πηγή του» και
  - «Κάποτε έχω συμπόνια για δαύτον (= τον Ελήνορα) όμως πιο συχνά έχω μεγάλη αντιδικία για τα μαλακά πράγματα που αντιπροσωπεύει και που νιώθουμε γύρω μας σαν στεκόμενα νερά» (βλ. σελ. 19 της [σκαναρισμένης μελέτης](#) = *Δοκίμες Β'*, 1984: 40-41)

Θα άξιζε, μάλιστα, να προσκομίσει ο διδάσκων στο σημείο αυτό του μαθήματος και ένα ακόμη χωρίο από τη *δοκιμή* του Σεφέρη, που όμως δεν συμπεριλαμβάνεται στη μελέτη του Σαββίδη, άρα οι μαθητές δεν την έλαβαν:

«Καθώς κι εγώ νομίζω, όλο το ζήτημα είναι πώς θα σεβαστεί κανείς τα γελάδια του ήλιου, πώς θα σεβαστεί το φως της κάθε μέρας που του δίνει ο θεός. Οι σύντροφοι δεν τα σεβάστηκαν, τα 'φαγαν, οι νήπιοι, και χάθηκαν. Τώρα μένουν “ανίδεοι και χορτάτοι” στον αιώνα· χωρίς γυρισμό [...] σκορπισμένοι, σπαταλημένοι· δεν μπορούνε πια ν' αντικρίσουνε μήτε τον ήλιο, μήτε τον άνθρωπο» (*Δοκιμές Β'*, 1984: 52).

➤ *Υπάρχουν τέτοιου είδους άνθρωποι στις μέρες μας ή ήταν μόνο «παιδιά» της εποχής (ή της φαντασίας) του ποιητή;*

Ο εκπαιδευτικός δίνει δέκα περίπου λεπτά στα παιδιά, για να μελετήσουν και να συζητήσουν σε μικρές ομάδες (ο καθένας με τον διπλανό του) τα θέματα αυτά, με τα οποία αφενός συμπληρώνεται η εικόνα του, κατά Σεφέρη, Ελπήνορα (στόχος για τη λογοτεχνία) αφετέρου περνάμε σε μια άλλη διάσταση, πιο προσωπική, που έχει σχέση με την καθημερινότητα των μαθητών μας και ίσως τους κινητοποιήσει περισσότερο: κυκλοφορούν ανάμεσά μας Ελπήνορες ή πέθαναν μαζί με την ηρωική εποχή που τους γέννησε ή την αντιηρωική που τους μεταμόρφωσε; Κι αν υπάρχουν, ποιες στάσεις ζωής από αυτές που συναντούμε στην καθημερινότητά μας θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως τέτοιες; (γνώσεις για τον κόσμο).

Η συζήτηση δε θα περιορισθεί στα λίγα λεπτά που απομένουν μέχρι το κτύπημα του κουδουνιού, αλλά θα συνεχιστεί ασύγχρονα σε καινούρια σελίδα του Wiki. Τίτλος της: *Ελπήνορες ανάμεσά μας*.

Αυτή θα είναι η πρώτη εργασία των μαθητών για το σπίτι, η οποία μπορεί να εκπονηθεί γραπτώς και από όσους δε διαθέτουν σύνδεση στο διαδίκτυο.

Με τη δεύτερη θα συνεχίσουμε τις αναζητήσεις μας μέσω του ΣΠΛ σε ποιήματα του Σεφέρη, ώστε να συμπληρώσουμε την εικόνα του Ελπήνορα (γνώσεις

για τη λογοτεχνία) και να εφαρμόσουν τα παιδιά όλα όσα έχουν συζητηθεί σχετικά με τη χρήση του περιβάλλοντος, ώστε να τα εμπεδώσουν (γραμματισμοί).

Συγκεκριμένα, με ανάρτηση στο Wiki ο εκπαιδευτικός προτείνει μια νέα αναζήτηση για όλη την τάξη, που λογίζεται πλέον ως μία ομάδα-κοινότητα. Μπορεί και αυτή τη φορά να δίνεται η λέξη-όρος της αναζήτησης στον ΣΠΛ, ωστόσο πηγαίνουμε ένα βήμα παραπέρα, όσον αφορά την αυτενέργεια των μαθητών. Η ανάρτηση στο Wiki θα διατυπωθεί ως εξής:

Ένα από τα ποιήματα που μελετήσαμε επιγράφεται «Οι σύντροφοι στον Άδη». Καθώς στη συζήτησή μας έχει γίνει επανειλημμένως λόγος για τον Ελπήνορα ως ομαδικό χαρακτήρα, τι θα λέγατε να ψάξουμε στον ΣΠΛ του Σεφέρη με οδηγό τη λέξη «σύντροφοι»;

- *Ας δοκιμάσουμε, όμως, την αναζήτηση εκείνη που θα μας επιστρέψει όσο το δυνατόν περισσότερα αποτελέσματα.*
- *Από τα αποτελέσματα αυτά ας επιλέξουμε το ποίημα εκείνο που: α. εκδόθηκε εγγύτερα χρονικά προς τη συλλογή από την οποία προέρχονται η «Άρνηση» και «Οι σύντροφοι στον Άδη», και β. είναι το πρώτο στη σειρά από τα ποιήματα-αποτελέσματα που προέρχονται από την ίδια συλλογή.*

Η ομάδα μας περιμένει την καθοδήγησή σας, σχετικά με τον τρόπο της αναζήτησης και το ζητούμενο ποίημα. Περιμένουμε, επίσης, τις όποιες παρατηρήσεις σας και ερμηνευτικές προτάσεις σας σχετικά με αυτό, ίσως και υλικό που θα αντλήσετε από τις «Ψηφίδες» και θα μας βοηθήσει να προσεγγίσουμε το ζητούμενο ποίημα.

Καταλαβαίνουμε πως αυτή τη φορά δεν έχουμε δώσει προς μελέτη κατευθείαν το ποίημα ή (έστω) τον τίτλο του, όπως συνέβη σε προηγούμενες διδακτικές ώρες. Αντιθέτως, οι μαθητές πρέπει να προτείνουν, μέσω του Wiki, μια αναζήτηση με τον όρο συντροφ* (χωρίς τόνο, καθώς έτσι θα πάρουμε και το αποτέλεσμα «συντρόφοι»⁴) ΑΚατ' αυτόν τον τρόπο, μόλις αναρτηθούν τα αποτελέσματα της αναζήτησης αυτής,

⁴ Ακόμη κι αν πληκτρολογήσουμε *συντροφ* τα αποτελέσματα δεν αλλάζουν.

η ομάδα θα παρατηρήσει την πληθώρα των αποτελεσμάτων (9 λεμματικοί τύποι από την ευρύτερη οικογένεια ομόθεμων λέξεων). Η προτίμηση του ποιητή στο θέμα αυτό μπορεί να δώσει την ευκαιρία για μια προαιρετική εργασία στο μέλλον, όπου θα αξιοποιούνται τα αποτελέσματα της αναζήτησης αυτής στον Σεφέρη, αλλά και σε άλλους ποιητές της «Ανεμόσκαλας» (π.χ. Βάρναλη, Σολωμό, Αναγνωστάκη), προσφέροντας σε όποια παιδιά επιλέξουν την εργασία τη δυνατότητα να διερευνήσουν το περιεχόμενο και τις μεταμορφώσεις του όρου σε κάθε ποιητή.

Στη συνέχεια οι μαθητές πρέπει να βρουν ότι το ζητούμενο ποίημα, εκείνο που εκδόθηκε μετά τη *Στροφή* (1931), τη συλλογή στην οποία ανήκει το ποίημα «Οι σύντροφοι στον Άδη», είναι οι «[Αργοναύτες](#)», το τέταρτο ποίημα από τη συλλογή *Μυθιστόρημα* (1935). Για να φτάσουν τα παιδιά στο ζητούμενο ποίημα πρέπει:

α. να ανατρέξουν, με τη βοήθεια των συμμαθητών τους και του εκπαιδευτικού, αν χρειαστεί, στην εισαγωγική σελίδα του [ΣΠΛ Σεφέρη](#) ή στη [βιβλιογραφία](#) ή στον κατάλογο των συλλογών του Σεφέρη (να «ανοίξουν» την *επιλογή συλλογών* κάτω από τις *επιλογές αναζήτησης*) ή με όποιον άλλον τρόπο επιθυμούν.

β. στη συνέχεια, από τα αποτελέσματα που προέρχονται από το *Μυθιστόρημα* οφείλουν να επιλέξουν το συγκεκριμένο ποίημα, καθώς είναι το τέταρτο (τα υπόλοιπα δύο αποτελέσματα ανήκουν στο δέκατο πέμπτο και δέκατο όγδοο ποίημα). Μέσω του Wiki θα τονιστεί ότι η σειρά των ποιημάτων, ιδίως στη συγκεκριμένη συλλογή, που επιγράφεται μάλιστα *Μυθιστόρημα*, έχει σημασία, για αυτό άλλωστε τα έχει αριθμήσει και ο ίδιος ο ποιητής (είναι μάλιστα 24, όσες και οι ραψωδίες της *Οδύσσειας*).

Στη σχετική συζήτηση στο Wiki η ομάδα θα συζητήσει τις διαδρομές της αναζήτησης, με στόχο να αποκτήσει σταδιακά τους σχετικούς γραμματισμούς. Μέσω της συζήτησης αυτής θα ενημερωθεί η ομάδα (από όποιον μπόρεσε να φτάσει επιτυχώς στο ζητούμενο ποίημα συνυπολογίζοντας τη δεύτερη παράμετρο της αναζήτησης) ότι η επιτυχής ανακάλυψη του ζητούμενου ποιήματος κατέστη εφικτή

μέσω του προτελευταίου αριθμού στη σήμανση των ποιημάτων, που δείχνει τη σειρά ενός ποιήματος σε μια συλλογή⁵.

6^η ώρα

Η τάξη συγκεντρώνεται στο εργαστήριο Πληροφορικής. Κατά τις ημέρες που προηγήθηκαν έχουμε φροντίσει μέσω του Wiki (για λόγους εξοικείωσης με το περιβάλλον αλλά και χρόνου), να προηγηθεί η σχετική στοχευμένη αναζήτηση (με τον ανάλογο αναστοχασμό) που θα μας οδηγούσε πριν από την έναρξη της διδακτικής ώρας που διανύουμε στο ποίημα «[Αργοναύτες](#)». Επιπλέον, προετοιμάζοντας τη συζήτηση με την οποία θα κλείσει το σενάριό μας είχαμε ανοίξει μια σελίδα με τον τίτλο *Ελπήνορες ανάμεσά μας*. Θα μοιράσουμε, λοιπόν, τη διδακτική ώρα ανάμεσα στα δύο θέματα που εκκρεμούν.

A. Η διδακτική μας πορεία αναφορικά με το ποίημα «Αργοναύτες»

Το ποίημα προβάλλεται στον διαδραστικό πίνακα ή/και στις οθόνες των υπολογιστών/σταθμών εργασίας και έτσι μας δίνεται καταρχάς η ευκαιρία να διαβάσουμε τη σημείωση του ποιητή με τη μετάφραση του αρχαιοελληνικού χωρίου του Πλάτωνα. Το συγκεκριμένο απόσπασμα καταλαμβάνει τους τέσσερις πρώτους στίχους του ποιήματος και μας οδηγεί στον πέμπτο στίχο, ο οποίος, με την αναφορά του στον *καθρέφτη*, μάς πηγαίνει κατευθείαν στο ζήτημα που αρχίσαμε να διερευνούμε από το προηγούμενο μάθημα στη σελίδα με τίτλο *Οι Ελπήνορες μέσα στον καθρέφτη*. Ανοίγουμε, λοιπόν, τη σχετική σελίδα του Wiki.

Με κατευθυνόμενο διάλογο η ομάδα προσπαθεί να αξιοποιήσει τα στοιχεία και από αυτό το ποίημα, για να συμπληρώσει την εικόνα του Ελπήνορα (γνώσεις για τη λογοτεχνία). Στο ποίημα αυτό «οι σύντροφοι/συντρόφοι», Ελπήνορες, υποταγμένοι και σιωπηλοί, κατά την επισήμανση του Σεφέρη στη γνωστή *Δοκιμή* του (ό.π., σελ. 38) αποκαλούνται από τον αφηγητή «καλά παιδιά». Ήταν κι αυτοί υπομονετικοί, πιστοί στο καθήκον τους μέχρι που «οι ψυχές τους έγιναν ένα με τα κουπιά», αυτά

⁵ Ειδικότερα, θα έπρεπε κάποιος να «ξεφυλλίσει» τη συλλογή με τα σχετικά βοηθητικά βέλη, να διαβάσει όλα τα ποιήματα και να εντοπίσει τη ζητούμενη λέξη, διαδικασία ιδιαίτερα χρονοβόρα.

που δείχνουν τον τόπο ταφής τους. «Κανείς δεν τους θυμάται», λέει ο αφηγητής του ποιήματος, κάτι που το θεωρεί δίκαιο (στ. 41). Και προσθέτει ο Σεφέρης (ό.π., σελ. 39): «Κι είναι σωστό να μην τους θυμάται κανείς: δεν είναι ήρωες, είναι Ελλήνορες».

Δίνονται πέντε έως δέκα λεπτά και ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα συμπληρώνει με ανάρτησή του στο Wiki τα χαρακτηριστικά του, κατά Σεφέρη, Ελλήνορα με βάση και τα νέα στοιχεία, που αντλήθηκαν από αυτό το ποίημα. Προτρέπουμε ως εκπρόσωπος κάθε ομάδας να επιλεγεί ένα από τα παιδιά που έχουν έως τώρα τις λιγότερες αναρτήσεις στο Wiki (γραμματισμοί).

Η συζήτηση αναφορικά με τους σημερινούς *Ελλήνορες*

Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός ζητά να περάσει η ολομέλεια στην άλλη διερεύνησή μας που εκκρεμεί και αφορά τους *Ελλήνορες* της καθημερινότητάς μας. Το σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για την επιτυχία του σεναρίου μας αναφορικά με τους στόχους που επιγράφονται *γνώσεις για τον κόσμο*: υπάρχουν Ελλήνορες στην εποχή μας; Και ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους; Η ολομέλεια, σχολιάζει τις μέχρι εκείνη τη στιγμή αναρτήσεις των παιδιών στη σελίδα *Ελλήνορες ανάμεσά μας*. Καθώς πρόκειται για την τρίτη τάξη του Γυμνασίου, που διδάσκεται «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» ο εκπαιδευτικός μπορεί να θέσει επιπλέον παραμέτρους προς συζήτηση:

- Μπορούν να χαρακτηρισθούν ως *Ελλήνορες* τα μέλη του κοινωνικού συνόλου που μένουν αμέτοχα (*υποταγμένα και σιωπηλά*), στις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις;
- που από πολίτες μετατρέπονται σε υπηκόους;
- που ταυτίζουν την ύπαρξή τους με την κατανάλωση;
- που πιθηκίζουν συμπεριφορές, απλώς για να γίνουν αποδεκτοί;
- που ανέχονται την καταπάτηση των δικαιωμάτων τους, αλλά και οποιουδήποτε πολίτη της γης;
- που υιοθετούν ή ανέχονται ρατσιστικές συμπεριφορές;
- που επιλέγουν το δρόμο της βίας, για να υποστηρίξουν τις ιδέες τους;

- που μπερδεύουν την πραγματικότητα με την εικονική πραγματικότητα του διαδικτύου, με ό,τι συνεπάγεται για τις ανθρώπινες σχέσεις;
- που είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν την προσωπική τους αξιοπρέπεια, προκειμένου να κερδίσουν πέντε λεπτά δημοσιότητας;
- που είναι ευάλωτοι στον λαϊκισμό, την προπαγάνδα, την παραπληροφόρηση;
- που οι αυτοκαταστροφικές επιλογές τους αποτελούν ουσιαστικά μια γροθιά που δίνουν, για να σπάσουν τον καθρέφτη, που εικονίζει ακριβώς εκείνη την εικόνα του εαυτού τους που τους φοβίζει και τους ενοχλεί περισσότερο, όπως η Κακιά Βασίλισσα έσπαξε τον καθρέφτη της στο παραμύθι των Γκριμ.

Ο κατάλογος των ερωτημάτων θα μπορούσε να μακρύνει και άλλο ή να λάβει όποια άλλη κατεύθυνση δοθεί από τα μέλη της ομάδας που θα εφαρμόσει το σενάριο. Είναι έτσι κι αλλιώς ενδεικτικός. Έχει, για παράδειγμα, ενδιαφέρον να δούμε πόσο αντηρωικές θα θεωρηθούν κάποιες από τις προαναφερθείσες στάσεις ή τις συμπεριφορές που σήμερα προβάλλονται ως επί το πλείστον ως ηρωικές ή αυτονόητες. Πώς βλέπουν άραγε τα παιδιά την εποχή μας και τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της;

Δέκα περίπου λεπτά πριν κτυπήσει το κουδούνι και μετά τη συζήτηση που προηγήθηκε, οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν τις απόψεις τους με προσωπικές αναρτήσεις στο Wiki. Ο διάλογος σχετικά με το θέμα θα συνεχιστεί στη σελίδα *Ειλήνορες ανάμεσά μας* μέχρι το επόμενο μάθημα.

*Γ' φάση: Μετά την ανάγνωση των ποιημάτων ή «απέναντι από τον καθρέφτη»
(δύο ώρες)*

7^η ώρα

Η πρώτη φάση του παρόντος σεναρίου ξεκίνησε *έξω από τον καθρέφτη*: τον καθρέφτη της λογοτεχνίας, αλλά και τον καθρέφτη των ΣΠΛ και της «Ανεμόσκαλας», μέσα από τους οποίους αντλήσαμε και προσεγγίσαμε, κατά τη δεύτερη φάση, τη φάση *μέσα από τον καθρέφτη*, το σύμβολο που θα μας απασχολήσει στην τρίτη φάση: τον Ειλήνορα. Μπορεί, σύμφωνα με τη γνώμη των μαθητών, να

συνοψίσει ο λογοτεχνικός αυτός ήρωας στάσεις ή επιλογές που συναντούμε καθημερινά γύρω μας; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα, έχουμε ανοίξει σχετική συζήτηση στο Wiki κατά τις προηγούμενες διδακτικές ώρες. Ωστόσο, κάτι λείπει ακόμη: αφού προσπαθήσει να απαντήσει κάθε μαθητής ξεχωριστά στο ερώτημα, να σταθούμε όλοι, που πήραμε μέρος σε αυτή τη μικρή περιπέτεια, *απέναντι από τον καθρέφτη* μέσα από τον οποίον είδαμε το θέμα και να αξιολογήσουμε μεθόδους και επιλογές. Αυτά θα συμβούν στην τρίτη φάση του σεναρίου μας.

Κατά την πρώτη ώρα της τρίτης φάσης, λοιπόν, (έβδομη του σεναρίου) η ολομέλεια θα συγκεντρωθεί στην αίθουσα διδασκαλίας. Θα μοιραστεί σε κάθε μαθητή χωριστά φωτοτυπημένο το παρακάτω θέμα, για να αναπτύξει τις απόψεις του:

Υπάρχουν γύρω μας Ελλήνορες; Αν ναι, ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους; Αν όχι, γιατί έχει εκλείψει στις μέρες μας αυτή η κατηγορία ανθρώπων; Καλό είναι να προσπαθήσεις να συνδέσεις τις συμπεριφορές και στάσεις ζωής που θα περιγράψεις στο κείμενό σου με τα δεδομένα της σύγχρονης κοινωνίας.

Η εργασία θα διαρκέσει έως το τέλος της ώρας. Με τα συγκεκριμένα ερωτήματα ο εκπαιδευτικός θα αξιολογήσει ατομικά κάθε μαθητή: ο μαθητής που συμμετείχε και παρακολούθησε τις έως τώρα συζητήσεις αναφορικά με το θέμα στο Wiki αναμένεται ότι θα μπορέσει να επιλέξει μία από τις δύο θέσεις και να επιχειρηματολογήσει για αυτήν. Ο διδάσκων θα αξιολογήσει την ποιότητα της επιχειρηματολογίας κάθε παιδιού, ανεξάρτητα αν συμφωνεί ή όχι μαζί του.

8^η ώρα

Βρισκόμαστε στην αίθουσα διδασκαλίας. Ο διδάσκων διαβάζει καταρχάς για είκοσι περίπου λεπτά χαρακτηριστικά αποσπάσματα από όσο το δυνατόν περισσότερες προσεγγίσεις από τα κείμενα που γράφτηκαν κατά την έβδομη ώρα. Πέρα από το ποιοτικό στοιχείο και την ποικιλία των επιχειρημάτων που θα διατυπωθούν, ενδιαφέρονσα θα είναι και η ποσοτική διάσταση: η όλη πορεία της διδασκαλίας λογικά προοιωνίζεται τη θετική απάντηση στο ερώτημα *αν υπάρχουν Ελλήνορες σήμερα*, στην πλειοψηφία των γραπτών. Αυτή η διάσταση θα συζητηθεί στο δεύτερο

μισό του μαθήματός μας μαζί με τους μαθητές. Θα συζητήσουμε, λοιπόν, με βάση τα παρακάτω ερωτήματα που θα γραφούν στον πίνακα:

- Περνώντας μέσα από τον καθρέφτη γνωρίσαμε τον Ελπήνορα. Έχουμε συνειδητοποιήσει ότι η εικόνα που αποκομίσαμε γι' αυτόν προερχόταν κυρίως μέσα από τα ποιήματα του Σεφέρη, ότι ήταν μια δική του κατασκευή;
- Ποιος άλλος, εκτός από τον ποιητή, μας έδωσε τον καθρέφτη μέσα από τον οποίον είδαμε το θέμα που μας απασχόλησε (καθόρισε το ίδιο το θέμα, την πορεία διδασκαλίας και τα μέσα προσέγγισής του);
- Πόσο ελεύθεροι ήμασταν τελικά (μαθητές και εκπαιδευτικός) στην προσέγγισή του θέματος;
- Συνοψίζοντας, ποιους από τους χαρακτηρισμούς που δώσαμε στον καθρέφτη κατά την πρώτη ώρα θα τους κρατήσουμε και ποιους θα διαγράψουμε;

Με τις παραπάνω ερωτήσεις προσδοκούμε να αναστοχαστούν τα παιδιά πάνω σε ό,τι ακούστηκε καθ' όλη τη διάρκεια του σεναρίου, αλλά και να μάθουμε τη γνώμη τους για την συγκεκριμένη διδακτική περιπέτεια. Επιμένοντας στη μεταφορά του καθρέφτη, θα καλέσουμε τους μαθητές να θυμηθούν ότι η λογοτεχνία είναι μια κατασκευή και να αναλογιστούν ποιος είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην προσπάθειά για την προσέγγιση ενός λογοτεχνικού κειμένου, εν προκειμένω ενός ποιήματος. Μήπως τελικά βλέπουν το θέμα (και) μέσα από τον καθρέφτη που τους προτείνει ο διδάσκων; Εντέλει, μπορεί (και πρέπει) να είναι ισότιμη η σχέση εκπαιδευτικού-μαθητών μέσα στην αναγνωστική κοινότητα της τάξης;

Η συζήτηση για τον βαθμό διαμεσολάβησης του εκπαιδευτικού κατά την προσέγγιση ενός λογοτεχνικού κειμένου εντάσσεται στο πλαίσιο της προσπάθειας για καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού, που «δεν αποδέχεται ως φυσικούς τους κυρίαρχους θεσμούς και λόγους, αλλά τους θέτει σε αμφισβήτηση» (Χαραλαμπόπουλος 2006: 8). Στο πλαίσιο αυτό, ως εγγράμματα υποκείμενα, οι μαθητές «χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να αυξήσουν την ικανότητά τους να σκέφτονται, να δημιουργούν και να αμφισβητούν, έτσι ώστε να συμμετέχουν

αποτελεσματικά στην κοινωνία» (ό.π.: 7-8). Η αμφισβήτηση αυτή δε νοείται, βέβαια, ως αποδόμηση και απόρριψη του ρόλου του εκπαιδευτικού, αλλά ως μια προσπάθεια αναστοχαστικού επανακαθορισμού του ως αρωγού και καθοδηγητή στην εκπαιδευτική διαδικασία, «που εδραιώνει το κλίμα της συνεργασίας και των ανταλλαγών» ανάμεσα στα μέλη των κοινοτήτων μάθησης στις οποίες συμμετέχει (Φρυδάκη 2009: 438).

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

—

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το σενάριο κλίνει περισσότερο προς την ενότητα «Στάσεις ζωής στην ποίηση» για τη Γ' τάξη, θα μπορούσε, ωστόσο, με προσαρμογές και απλοποιήσεις να εφαρμοστεί και στη Β' στο πλαίσιο της ενότητας «Η ετερότητα στη Λογοτεχνία». Προτείνεται, ωστόσο, κυρίως για τη Γ' τάξη, διότι η αυξημένη αντιληπτική ικανότητα και ωριμότητα των μαθητών στην τάξη αυτή θα μας επιτρέψει να αναστοχαστούμε για τις δυνατότητες του μέσου, αλλά και για τον ρόλο του εκπαιδευτικού ως διαμεσολαβητή ανάμεσα στα κείμενα και τον μαθητή. Επιπλέον, κατά την τρίτη φάση του σεναρίου, μπορεί να αποδειχθούν ιδιαίτερα χρήσιμες οι γνώσεις από το μάθημα της «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής», που διδάσκονται τα παιδιά στην τάξη αυτή.

Χάρη στη δυνατότητα διασύνδεσης των Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων της «Ανεμόσκαλας», ο εκπαιδευτικός που θα εφαρμόσει το σενάριο έχει την ευχέρεια, εφόσον θέλει να το μετατρέψει σε ένα μικρό project, να προτείνει λέξεις-όρους αναζήτησης που θα οδηγήσουν στο έργο των υπόλοιπων ποιητών που ανθολογούνται ή άλλων θεμάτων σε έναν ή περισσότερους ποιητές (βλ. παραπάνω στο τέλος της 5^{ης} ώρας διδασκαλίας, όπου προτείνεται εργασία για τον όρο «σύντροφοι» στους ΣΠΛ της «Ανεμόσκαλας»).

Μια πολύ ενδιαφέρουσα διάσταση της μορφής του Ελπίνορα που έμεινε έξω στην τελική εκδοχή αυτού του σεναρίου αφορά ένα ποίημα με έντονη πολιτική

διάσταση, το «[Ο Στράτης Θαλασσινός ανάμεσα στους αγάπανθους](#)», που μπορεί να εξεταστεί με τη βοήθεια της ημερολογιακής καταγραφής της Τετάρτης 14 Γενάρη (1942) (βλ. Γιώργος Σεφέρης, *Μέρες Δ' (1 Γενάρη 1941 – 31 Δεκέμβρη 1944)*, 177. Αθήνα: Ίκαρος). Η εξέταση αυτού του ποιήματος, πέρα από το ότι επιτρέπει ενδιαφέρουσες αναζητήσεις στον ΣΠΛ ([ασφοδ*](#), [αγαπανθ*](#)), που θα μας οδηγήσουν στη μελέτη σημαντικών ποιημάτων του Σεφέρη, θα μας βοηθήσει να προσεγγίσουμε μαζί με τα παιδιά την έννοια του «προσωπείου».

Μετά το πέρας της οκτάωρης διδακτικής πορείας που περιγράφηκε στην προηγούμενη ενότητα, μπορούμε να κρατήσουμε το Wiki ενεργό, ζητώντας από τους μαθητές να ανατρέχουν καθ' όλο το υπόλοιπο της σχολικής χρονιάς στους ΣΠΛ και να ψάχνουν εκεί για ποιήματα που μιλούν για *ανθρωπιά*, για *αγάπη*, για *αλληλεγγύη* και να τα αναρτούν στον συνεργατικό μας ιστοχώρο. Για να τους βοηθήσουμε, θα τους προτείνουμε να δοκιμάσουν αναζητήσεις με λέξεις που έχουν θετικό περιεχόμενο και συνδέονται με στάσεις ζωής που σχετίζονται με την ανεκτικότητα, τον σεβασμό στον άλλον, τη συμφιλίωση τελικά για τον ίδιο μας τον εαυτό.

Στο τέλος τα μικρά αυτά κομματάκια του καθρέφτη θα συντεθούν και θα είναι η δικιά μας πρόταση, το δικό μας ανθολόγιο ανθρωπιάς, ένας καθρέφτης που μας βοηθήσει να κοιτάξουμε τη φωτεινή όψη του εαυτού μας και των πραγμάτων.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το σενάριο προϋποθέτει κυρίως τη χρήση του διαδικτύου ως χώρου συνεργατικής προσέγγισης του υλικού, γεγονός που δημιουργεί δυσχέρειες και ανισότητες σε μια τάξη, κάποια μέλη της οποίας δεν έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Γι' αυτό προτείνεται να μοιράζεται φωτοτυπημένο το υλικό σε όσους μαθητές δεν έχουν οικιακή σύνδεση στο διαδίκτυο, ώστε να συμμετέχουν, κατά το δυνατόν, ισότιμα στη μαθησιακή διαδικασία.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γιάννου, Τρ. 2010. *Ηλεκτρονικοί συμφραστικοί πίνακες λέξεων σε λογοτεχνικά έργα*. Στο Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξη Επιμόρφωσης. Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ 02. Β΄ Έκδοση, Αναθεωρημένη & Εμπλουτισμένη, 320-328. Πάτρα: ΙΤΥΕ.

Σαββίδης, Γ.Π. 1990. *Μεταμορφώσεις του Ελπίνορα (Από τον Πάουντ στον Σινόπουλο)*. Αθήνα: Νεφέλη⁶.

Σεφέρης, Γ. 1984. *Δοκιμές. Δεύτερος τόμος (1948-1971)*. Αθήνα: Ίκαρος.

Σεφέρης, Γ. ¹⁴1982. *Ποιήματα*. Αθήνα: Ίκαρος.

Φρυδάκη, Ευ. 2003. *Η θεωρία της λογοτεχνίας στην πράξη της διδασκαλίας*. Αθήνα: Κριτική.

Φρυδάκη, Ευ. 2009. *Η διδασκαλία στην τομή της νεωτερικής και μετανεωτερικής σκέψης*. Αθήνα: Κριτική.

Χαραλαμπίδης, Α. 2006 (επιμ.) *Γραμματισμός, κοινωνία και εκπαίδευση (πέντε μελέτες)*. Μτφρ. Μ. Αραποπούλου, Ε. Κονσούλη κ.ά. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].

---

⁶ Για την έκδοση του 1981 (Ερμής) βλ. [εδώ](#).